

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

48 (477), 27 листопада — 3 грудня 2008

Дорогою пам'яті

Фото Олесея Дмитренка

Володимир ВАСИЛЕНКО, професор, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Голодомор — масове вбивство українських селян голодом — мав цілеспрямований геноцидний характер. Комуністичний тоталітарний режим свідомо застосував в Україні систему особливо жорстоких репресивних заходів, за допомогою яких у певний відтинок часу людей позбавляли всіх продуктів харчування та можливостей доступу до їжі.

Мільйони прирікали на голодну смерть не тому, що вони були селянами чи громадянами України, а через їхню належність до національної групи, яка не лише чинила найбільший спротив комуністичній владі, а й прагнула державного самовизначення.

Під час Голодомору водночас із українцями гинули й представники національних меншин України. Але злочин геноциду було спрямовано не проти них, а проти української нації. Голодомор планували і здійснювали як один з етапів спецоперації проти української нації як такої, оскільки саме вона, а не національні меншини, виступає суб'єктом державотворчого самовизначення і лише вона могла реалізувати право на самовизначення шляхом виходу з СРСР і утвердження незалежної держави.

В ІМ'Я ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІЇ, ОЗДОРОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА, ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВИ

Напередодні, в ході й після Голодомору відбувалося винищення української провідної верстви, яка могла очолити рух до самовизначення. Як частина української нації, українські селяни, а не представники інших етносів були живильним ресурсом і рушійною силою українських народних повстань і національно-визвольних змагань та відігравали в них чільну роль. Саме тому безпосереднім об'єктом Голодомору став питомий складник української нації — українські селяни, які тоді становили близько 90 % сільського населення.

Представники національних меншин України стали невинними і невинними жертвами українського Голодомору не тому, що були росіянами, євреями, поляками, німцями чи болгарями, а тому, що жили серед ук-

раїнської нації, проти якої було спрямовано злочин.

Виокремлення українського Голодомору як злочину геноциду аж ніяк не заперечує злочинного характеру дій комуністичної влади, що спричинили масову загибель селян інших національностей на території РРФСР. Можливо, що злочинні дії, вчинені в той час проти казахів, татар та башкирів, також були актами геноциду. Підтвердити чи спростувати це можуть спеціальні дослідження або офіційні розслідування у Казахстані, Татарстані чи Башкортостані.

Особливість побудови команди здійснювачів Голодомору — промовиста багатоетнічність учасників злочину. Головні ролі в його ідеологічному забезпеченні, плануванні, організації та здійсненні належали неукраїн-

ській інтернаціональній команді, яка складалася зі Сталіна, Кагановича, Молотова, Мікояна, Постишева, Косіора, Балицького, Хатаєвича, Вегера, Терехова, Реденса та ін.

Проте активними учасниками злочину були й етнічні українці, зокрема ті, хто належав до керівного прошарку республіканського рівня, але вони не відігравали ключової ролі в ухваленні та реалізації злочинних рішень: В.Чубар, Г. Петровський, В. Затонський та інші, а також численні виконавці злочину на місцях.

Багатоетнічний склад організаторів і виконавців злочину не є його юридичною ознакою і в жодному разі не може бути підставою для звинувачень відповідних націй — грузинської, російської, єврейської, польської, латиської, чи будь-якої іншої — у причетності до його здійснення.

Голодомор стався через те, що Україна втратила державність і в ній запанувала ворожа українській нації влада, підпорядкована кремлівському керівництву.

Внаслідок геноциду української нації українське суспільство стало і значною мірою залишається постгеноцидним.

Голодомор був катастрофою, для подолання наслідків якої вкрай потрібні системні й послідовні заходи, спрямовані на відродження нації, оздоровлення суспільства, зміцнення держави.

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 901 231 грн. 00 коп.

НАРОД МІЙ ЗАВЖДИ БУДЕ!

Галина ЛЕВИЦЬКА,
член Національної
спілки журналістів України,
м. Київ

На прикладі інших націй бачимо, як глибоко трагічні події минулого можуть консолідувати націю в ім'я майбутнього. Чинний Президент України робить усе можливе, щоб однією з граней консолідації українців світу стала пам'ять про Голодомор та мільйони жертв одного з найбільших цивілізаційних злочинів ХХ сторіччя. Те, що росіяни, починаючи з перших осіб держави, намагаються применшити розміри катастрофи та знайти “вигідну” для себе її природу, нині мало кого дивує. Правда, цей факт більше здивування викликає в Європі, ніж у самій Україні.

22 листопада на Міжнародному форумі “Народ мій завжди буде!” всі президенти: Грузії Михайл Саакашвілі, Латвійської Республіки Валдіс Затлерс, Литовської Республіки Валдас Адамкус, Республіки Польща Лех Качинський — були одностайні у думці, що вшанування пам'яті жертв Голодомору вкрай важливе для того, щоб застерегти світ від повторення подібного страхіття.

Президент України на Форумі, представленою делегаціями 44 держав світу, а також міжнародними організаціями — Європейським парламентом, ЮНЕСКО, Парламентською асамблеєю Ради Європи — вкотре звернувся до світу із закликом визнати Голодомор геноцидом українського народу. Він навів аргументи на користь того, що голод в Україні мав штучний характер і був спланованою політикою проти українських селян — найбільш самодостатньої верстви суспільства 1930-х років. Президент наголосив, що голод обрано як знаряддя упокорення Українського народу. Метою голоду було знекровити Україну, підірвати її сили і так усунути можли-

вість відновлення державності.

Звичайно, ці слова були добре відомі всім присутнім у Києві, які в ту мить солідаризувалися з Україною в її скорботі. А відсутні в той час думали, як покарати Україну за її політику, зокрема й за воскресіння пам'яті про Голодомор. І придумали: вдарити Україну астрономічною ціною на газ...

Усі присутні у Києві на Дні пам'яті жертв Голодомору тією чи іншою мірою зверталися до головного відсутнього — Росії. На мій погляд, найвиразніше зробив це депутат Європарламенту польський політик Адам Белян. Від імені структури, яку представляє, він нагадав світові, що “нині ще є країни, у яких приховують правду про злочини комуністичного режиму, а Сталіна представляють як ефективного управлінця. Звинувачення України в тому, що вона використовує пам'ять про Голодомор з політичною метою (тут неприхований натяк на нещодавній шокуючий лист президента Росії до Президента України. — Ред.) викликає обурення як лицемірна спроба відвернути увагу від кривд, вчинених комуністичним режимом. Ми, однак, завжди пам'ятатимемо про жертви того страшного злочину”.

Саме тому Європейський парламент закликав усі країни, які утворилися після розпаду СРСР, дати можливість провести комплексне дослідження архівів, що стосуються Голодомору. Багато країн ЄС самі пережили сталінські репресії й тому засвідчують солідарність з українським народом, висловлюючи пошану мільйонам жертв режиму.

“Ми солідаризуємося, — сказав депутат Європейського пар-

ламенту, — не лише з жертвами, а й з їхніми сім'ями, які десятиліттями не могли сказати слово Голодомор”.

Коли нині ми спільно вимовляємо це слово — свідчимо правду, і доводимо, що злочинний режим не міг відібрати в нас пам'ять про тих, хто загинув від рук радянських катів. Нині Україна, як і вся Європа, може вільно казати слова Голодомор, Катинь, ГУЛАГ. Хоч від тих подій минуло 75 років, проте пам'ять про них у всіх друзів України, до яких належать країни — члени ЄС, залишиться вічно живою”.

Тому польський політик звернувся до світу із закликом назвати це злочином, сказати, що це було цілеспрямоване й систематичне винищення власних економічних народу сталінським режимом.

Міжнародний форум “Народ мій завжди буде!” — тільки один із заходів, що відбувалися 22 листопада 2008 року в рамках поминання жертв Голодомору.

День розпочався спільною молитвою у соборі святої Софії Київської за убієнними голодом. У молитві не взяло участі духовенство Української Православ-

ної церкви, що є великим промаком. Вища ієрархія цієї церкви надалі вважає неприпустимим стати поруч з ієрархією Української Православної Церкви Київського Патріархату.

Влада в цій ситуації знайшла компроміс: УПЦ МП освячувала пам'ятник жертвам Голодомору на вулиці Мазепи у Києві. Правда, через різні неузгодженості планованого Меморіального комплексу пам'яті так і не вдалося збудувати, а лише пам'ятник.

Не менш важливим від освячення і покладання свічок до підніжжя нового пам'ятника було слово Президента України. Він не просто говорив про трагедію, її вимір та виконавців. Він сказав, що меморіал жертвам Голодомору — символ українського очищення.

Біля підніжжя Свічки-символу Віктор Ющенко звернувся до Господа з проханням про очищення для українського народу:

“Я прошу прощення за всі свідомі і несвідомі гріхи, зроблені нами впродовж тисячолітньої історії.

Я прошу очищення від скверни і первородного гріха ворожнечі поміж братами, що ніколи не дозволяла нам бути єдиною і сильною державою.

Я прошу очищення від гордині і зради.

Я прошу очищення від віри в ідолів і від клятого служіння чужим столицям.

Я прошу очищення і звільнення від страху — від демона, що не дає нам повірити у власні сили, у власний корінь, у власне національне “я”, що народжене і завжди народжується цією чудовою землею.

Повірити. Раз і назавжди. Для всіх.

Наші зорі перетворилися на чорний, гіркий полин тоді, коли ми втратили себе, коли втратили свою гідність, своє єство, коли дозволили розділити і підкорити наш дух”.

● ДЕНЬ СВОБОДИ

НІЧОГО СКАРЖИТИСЯ

Любов ЄРЕМІЧЕВА, менеджер благодійних проектів, активіст “Пори” 2004-го: “Помаранчева революція... Для мене це було революційне свідомості й цінностей. Коли мені сьогодні закидають: “Ось бачиш, ти стояла за Ющенка, а нічого не змінилося, стало ще гірше”, я відповідаю: “На той момент мої прагнення свободи і правди уособлював Ющенко. Якби Вася Пупкін сказав, що він іде в президенти, щоб демократії та свободи стало більше, я мабуть, могла б делегувати це і йому”.

Набридли переживати тему довкола Майдану... Думаю, що з беззаперечних його переваг і здобутків можна назвати свободу вибору та свободу слова. Але на вибори не хочеться ходити, бо нема за кого голосувати. І не лише тому, що не довіряю політикам, а ще й тому, вибачайте, що не зовсім довіряю суспільству. Адже середньостатистичний громадянин України у плацкартному вагоні інколи смачно розповідає про те, в яких розкошах він жив би, якби був народним депутатом, чи скільки всього можна було б загребти на свої потреби... Та, як відомо, політики не прилітають до нас із Марса, вони виростають поруч із нами за шкільними партами і дихають одним повітрям... Тому ми саме таких і заслуговуємо. Нічого скаржитися!”

Андрій ІЛЛЕНКО,
Всеукраїнське об'єднання
“Свобода”

Коли йдеться про події листопада—грудня 2004 року, ті, чия ідейна й політична еволюція не пішла далі майданних днів чотири роки тому, повторюють, як заклинання, кілька банальностей, які видаються їм вершиною політичної й соціальної філософії: “Ми стояли на Майдані не за Ющенка чи Тимошенко, а за свободу (демократію, європейські цінності тощо)”, “дискредитували себе політики, а не ідеї революції”, “якщо треба буде знов відстояти ці ідеали, то ми вийдемо на Майдан ще потрібну кількість разів” і т. ін.

Усі ці заклинання зводяться до одного: в основі помаранчевої революції лежали якесь “вічні” ідеали, що й виводили людей на вулиці, їх не можна девальвувати через недолугість політичних лідерів. Але які ці ідеали?

Майданні події унікальні своєю просто-таки неймовірною ідеологічною еклетичністю. Ідеологічна база революції зводилась до примітивних і розмитих гасел на кшталт “проти фальсифікації”, “за свободу”, “банду геть”, які кожен міг тлумачити довільно й мати на увазі все що завгодно. Глибинна сутність майданних подій така.

По-перше, це був вихлюп акумульованої роками народної енергії, яка потребувала чіткого спрямування у правильне русло, чого й

МИ ПІШЛИ ДАЛІ

не відбулося. По-друге, частині політико-економічної псевдоеліти вдалося опанувати цю народну стихію й використати її для власного закріплення при владі заради задоволення власних економічних інтересів. По-третє, для ідеологів помаранчевої революції вона була проектом ліберальної “модернізації” й інтеграції України у постмодерну псевдоцивілізацію.

Наслідком Майдану став перехід України у фазу перманентного політичного безладу, парламентської республіки й анархії. Сьогодні переживаємо занепад цієї фази та стоїмо на порозі нової — на Україну чекає період сильної влади. Питання в тому, чи буде ця влада національно-авторитарним режимом, чи буде космополітична олігархічна кліка, зорієнтована на зовнішньополітичний центр.

Єдиним правильним шляхом 2004 року було б фактичне реформатування держави, повна зміна еліт, витворення національно-авторитарного режиму, здатного на максимальне напруження сил та самообілізацію заради здійснення колосального цивілізаційного стрибка — побудови першої національної держави в Європі в ХХІ столітті. Держави, яка має стати прикладом для Європи і першим кроком для загальноєвропейської національної й кон-

сервативної революції, що покінчить зі смертоносною епохою модерну й лібералізму та буде здатна зберегти європейську цивілізацію і повернути їй велич.

Натомість “помаранчевізм” пропонував нам лише копіювати ліберальну модель, тобто ставати черговою, позбавленою суверенітету республікою, заснованою на космополітизмі, атеїзмі, експлуатації, декадансі та перспективі вимарання корінної нації протягом кількох десятиків років. Попри деякий мовно-культурний національний антураж, ідеологічним базисом помаранчевої революції був лібералізм.

Отже, “ідеали Майдану”, про які так часто чуємо зараз, для мене (як і для багатьох інших учасників тих подій) — не ідеали. Майдан був першим серйозним політичним досвідом і першим приводом для переоцінки багатьох речей. Саме так сприймаю ті події — без жодної солоденької ностальгії чи захоплення. Осінь—зима 2004 року показала, як не треба робити і що треба робити, аби здійснити програму-максимум — національну революцію в Україні. Ми працюємо на те, щоб чергову революційну ситуацію не змарнувати так, як це відбулося чотири роки тому. Дехто застряг у снігах листопада—грудня 2004 року, ми ж пішли далі.

Національна революція, яка вкрай потрібна Україні й усій Європі, не буде ані продовженням, ані копіюванням помаранчевої диско-теки. Це буде політичне, ідеологічне й естетичне продовження великодержавної та героїчної традиції Святослава Хороброго, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Івана Гонти, Максима Залізняка, Степана Бандери, а не млявої традиції драгоманових-винниченків, виявленої у помаранчевій революції. Ми не дамо більше обдурити наш народ.

Від редакції. Відгуками молодих учасників помаранчевої революції 2004 року започатковуємо на шпальтах “Слова Просвіти” розмову “Молода політика: що попереду?”, до якої запрошуємо найширше коло учасників — від депутатів, які сформували “Народну раду”, до нинішніх законотворців, чий вік не сягає 40. Сподіваємося, що наші читачі не залишаться байдужими до цієї теми, адже надто мало молодих облич бачимо серед тих, хто вирішує нинішню і майбутню Україну.

Тож як і ким вибудовується сьогодні політична кар'єра? Чи можемо впливати на формування молодих лідерів? Сьогоднішні партії — це закриті клани чи організації, що працюють з масами? Запитань можна сформулювати безліч, і, як відомо, іноді сформулювати їх важливіше, ніж одразу знайти відповідь. Міркуйте разом!

Уранці Президент України Віктор Ющенко разом з родиною поклав квіти до Пам'ятного знака “Жертвам Голодомору 1932—1933 років” на Михайлівській площі Києва.

***

У Софійському соборі Києва відбулася панахида та молитва “Зі святими упокій...” за жертвами Голодомору 1932—1933 років. Вшанувати пам'ять жертв Голодомору до Софійського собору прийшли Президент України Віктор Ющенко з дружиною, Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, віцепрем'єр Іван Васюник, секретар Ради національної безпеки та оборони Раїса Богатирьова, представники центральних органів виконавчої влади України, народні депутати України, громадські та культурні діячі. Панахиду провели спільно представники всіх релігійних конфесій України, крім УПЦ Московського патріархату.

***

До Президента України Віктора Ющенка надійшли листи від Президента США Джорджа Буша, новообраного Президента США Барака Обами та Вселенського Патріарха Варфоломія I у зв'язку із 75-ми роковинами Голодомору 1932—1933 років. У листах висловлено солідарність з українським народом, який згадає жертви Великого Голоду.

З нагоди вшанування в Україні 75-х роковин Голодомору до українського народу з висловленням солідарності звернулися керівники багатьох країн світу. Зокрема, надійшли звернення від Президента Ірландії Мері Макаліз, Президента Лівану Мішеля Сулеймана, Президента Парагваю Фернандо Луго Мендеса, Президента Фінляндії Тар'ї Халонен, Президента Чеської Республіки Вацлава Клауса, Президента Швейцарії Паскаля Кушпена, віце-президента Аргентинської Республіки Хуліо Сесара Клето Кобоса, прем'єр-міністра Іспанії Хосе Луїса Родрігеса Сапатеро, міністра закордонних справ Австрії Урсули Пласнік, державного секретаря у закордонних справах Співдружності Великої Британії Девіда Мілібенда.

***

У Києві відбувся Міжнародний форум “Народ мій завжди буде!” У заході взяли участь Президент України Віктор Ющенко, Президенти Грузії Михайл Саакашвілі, Латвійської Республіки Валдіс Затлерс, Литовської Республіки Валдас Адамкус, Республіки Польща Лех Качинський. Всього на форумі представлено делегації 44 країн світу, а також міжнародні організації: Європейський парламент, ЮНЕСКО, Парламентська асамблея Ради Європи. Форум у прямому ефірі транслювали Національне радіо, Перший Національний і “5 канал”.

***

Президент України Віктор Ющенко разом з дружиною взяли участь у заходах біля Меморіального знака “Свічка пам'яті”, що відбулися у рамках вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років. У пам'ятних заходах взяли участь Президент Латвії

22 ЛИСТОПАДА. ЯК ЦЕ БУЛО...

Фото Олесея Дмитренка

Валдіс Затлерс, Президент Литви Валдас Адамкус, керівники іноземних парламентів і міжнародних організацій, урядовці з різних країн, дипломати тощо.

Пам'ять жертв Голодомору прийшли вшанувати представники центральних органів виконавчої влади України, народні депутати України, громадські та культурні діячі, представники релігійних конфесій, регіональні делегації, свідки Великого Голоду.

Після освячення Меморіального знака, яке провів Митрополит Київський і всієї України Володимир, Президент та інші учасники церемонії поставили свічки до монумента. Віктор Ющенко виступив зі зверненням до українського народу, після чого було оголошено загальнонаціональну хвилину мовчання.

У Залі пам'яті Меморіалу Президент запалив “Незгасима свічку” — цим розпочалася щорічна Всеукраїнська акція “Засвіти свічку!” “Свічки пам'яті” біля меморіалу запалили інші учасники пам'ятних заходів. У Залі пам'яті В. Ющенко та інші глави держав переглянули документальну відеоінсталяцію про Голодомор 1932—1933 років. Президент України разом із главами іноземних держав посадив біля Меморіального знака кущі калини.

Біля Меморіального знака відбувся завершальний етап Всеукраїнської акції “33 хвилини”, мета якої — увічнення пам'яті жертв Голодомору. У рамках акції з 6 вересня щовихідні в кожному населеному пункті України впродовж 33 хвилин зачитували імена померлих від голоду українців та назви сіл, вписаних на “чорні дошки”.

***

На Сумщині в селі Піски Буринського району урочисто від-

Фото Олесея Дмитренка

крито обласний меморіал пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років. Меморіал зведено на місці масового поховання жертв Голодомору, мешканців села Піски. Також пам'ятники жертвам Голодомору 1932—1933 років в Україні та політичних репресій відкрито цього дня у Ромнах, Охтирці, Конотопі й Білопільці Сумської області.

***

У Вінниці відкрили пам'ятник жертвам Голодомору 1932—1933 років та вшанували пам'ять загиблих хвилиною мовчання. Після відкриття пам'ятника відбувся мітинг-реквієм. Учасники заходу засвітили свічки і вшанували загиблих хвилиною мовчання. Цього дня керівництво області й міста, громадськість, представники політичних

лизько 3 тисяч осіб з усіх Вінницької області про-роботною ходюю.

ставники влади та громадськості Харківщини поклали квіти до Меморіалу пам'яті жертв Голодомору, який напередодні було відкрито в Дергачівському районі, неподалік Харкова, за участю Президента України Віктора Ющенка. Після покладання квітів до Хреста пам'яті у Молодіжному парку учасники церемонії скорботною ходюю пройшли до майдану Свободи в центрі міста, де запалили свічки на вшанування пам'яті про загиблих в роки Голодомору, а потім виклали на бруківці майдану Свободи символічний хрест із лампадок.

***

У Запорізькій області відкрито пам'ятник дітям — жертвам Голодомору 1932—1933 років. Його встановили напроти школи в селі Вознесенівка Мелітопольського району області. За інформацією заступника голови Мелітопольської райдержадміністрації Олександра Баша, рішення встановити пам'ятник загиблим від Голодомору дітям ініціювали пошукові групи, в результаті роботи яких було встановлено, що на території нинішнього Мелітопольського району в 1932—1933 роках від голоду загинула 1191 особа, з яких 575 — діти. Пам'ятник — білий куб, у якому видно постать дитини, що стискає колосок. Його встановили на земляному горбі навпроти центрального входу до школи. Саме неподалік цього місця пошукові групи знайшли масові поховання померлих від Голодомору.

***

Всеукраїнська акція “Засвіти свічку!” вперше відбулася 2006 року. Після хвилини мовчання всі, хто хоче вшанувати пам'ять невинних жертв Голодомору, мають засвітити на підвіконні свічку — символ скорботи і пам'яті про мільйони загиблих співвітчизників. Увечері 22 листопада цього року поминальні свічки запалили в Києві на Михайлівській площі та біля Меморіального знака “Свічка пам'яті”, по усій Україні та на всіх континентах світу.

22 листопада завершилася міжнародна акція “Незгасима свічка”, яка розпочалася 1 квітня в Австралії й протягом року успішно відбулася в 33 країнах світу, зокрема у шести країнах СНД — Білорусі, Казахстані, Молдові, Росії, Вірменії та Грузії. Метою акції було залучення світового українства до заходів з відзначення 75-х роковин Голодомору 1932—1933 років. Упродовж 2008 року символічну свічку передавали як естафету з країни в країну, де закордонні дипломатичні установи України разом з місцевими українськими громадами проводили заходи з ушанування пам'яті жертв Голодомору (поминальні богослужіння, скорботна хода, вечори-реквієми тощо). Із 26 жовтня акція відбувалася в обласних центрах України.

За матеріалами мережі Інтернет підготував
Євген БУКЕТ

Редакція “Слова Просвіти” продовжить публікації спогадів, документів про Голодомор, рецензуватиме художню творчість, присвячену трагічним 1932—1933 рокам, вестиме оповіді про Книги пам'яті, які побачили світ в районах та областях, що зазнали геноциду.

Володимир ВОЙТЕНКО,
професор

Під час телепрограми на одному з українських каналів міський голова Києва заявив: “Я із принципа говорю по-роски, может, в Москві услышат і назначат меньшую цену за газ”. Мер столиці (він же голова Київської держадміністрації) плює на Закон про державну мову. Човен хитається... А що пан Президент? А Президент нагородив його орденом.

Дорікати українцям, що вони лише такі, якими (одного насправді прекрасного дня) проголосили незалежність, — все’дно, що дивуватися ескімосам: чому не садите картоплі? Але оцінка нашої минувшини, самої по собі та за її впливом на сьогодні не є чимось однозначним. “Якби ми гідно реагували на вияви дикості у власному середовищі, мали б моральне право висувати претензії щодо чужої дикості”, — так сказав вельмишановний Іван Дзюба (“День”, 2008, № 58).

Вважають, що великі країни створюють великі культури. Але частіше буває навпаки: культури, які мають глибокий зміст і широкий обрій, створюють передумови для побудови сильних держав. У нашому випадку актуальна друга модель; велику Україну може створити лише велика й актуальна культура. Без розробки універсальних питань та тем, без усвідомлення власної місії наша культура буде нецікава іншим народам, втратить привабливість навіть для українців. Саме це відбувається на наших очах: молодіжно-епатажний характер і застарілий постмодерністський антураж частки українських віршів, повістей та романів створює поживне середовище переважно для українських критиків. Не можемо лишатися регіональним придатком імперської (російської) культури, але не мусимо всупереч останній судомно европеїзуватися (а вдома найбільше пишастим, що три-чотири наших письменники видають “на Заході”). Наскільки корисною для збереження української ідентичності може стати консервація “східно-християнської цивілізаційної матриці”, про яку радо співають у концерні “Третій Рим енд Газпром”? Свого часу й українське бароко, й український романтизм, й український авангард (20-х років минулого століття) несли ознаки “великого нового стилю”, маючи вельми неоднакову причетність до візантійських джерел.

Не зайвою буде констатація того, що сучасна Росія, попри гімни візантійсько-ординським “началам” (і тупу, але послідовну їхню реалізацію на різних рівнях державної політики) починає усвідомлювати глухий кут “исконного-посконного” традиціоналізму. Пан Глеб Павловський (колишній одесит, теперішній імперський придворний) омиває слізьми брукуву Красною площи: “Крушение СССР, утянув в Лету “советское”, не вернуло русскому его прежних прав. В этом имени сегодня звучит не столько идентичность, сколько забота об идентичности. [...] Мы не столько русский народ, сколько вид, потерявший имя. [...] Безъязыкое и безымянное государство ведет в своих пределах войну. [...] То последний оставшийся, темный путь в безграничьи, в скудных землях, не смеет соотноситься на собственном языке с собственным прошлым. В жалком человеке, избегающем солидарности даже на речевом уровне — русскоязычном уроде в массе нерусскоязычных россияна, можем потерять свою страну” (2006). Коментуючи цей пасаж, О. Пахльовська наголошує на формулі “русскоязычный урод”: якщо борці за російську мову в Україні досі не знали, хто вони, то тепер можуть довідатися, ким здаються кремлівським менеджером. Криза російської ідентичності може стати дентонатором трагедій не лише для Росії — про це свідчать російсько-чеченський та російсько-грузинський конфлікти (2008).

ЗА ЩО НАМ ДОРІКАЮТЬ

Двоє людей, які розмовляють однією мовою, можуть відрізнитися за світоглядом, навіть бути ворогами. Проте, коли йдеться про постколоніальне суспільство, рідна мова є вагомим ознакою (формальною і сутнісною) історичної та культурної самоідентифікації; не все на ній закінчується, але все починається з мови. Для нас почалося дуже давно.

Микола Сергійович, відомий український діяч (і герой оповідання Степана Васильченка “Московський гедзь”, 1919), парубком набачив свою Марусю — співала на вечірці українські пісні. Сидять вони на ганочку, цілуються... шу-шу-шу... та-та-та... Прислухався, а вона аж захилюється, по-московському січе: “Милый мой, желанный, счастье мое!” Він їй, мовляв, опам’ятайся, чом’ це ти по-чужому заговорила, а

МИ І НАШЕ ГОРЕ, або СВОЇ, АЛЕ ЧУЖІ

вона: “Ах, милый, бросим эти выдумки!” А Микола впертий, визволився з обіймів — і пішов. Маруся не дурною була панночкою, склала руки на колінах, голову схилила, як сирітка, та вже по-українськи: “То це ти покинув мене, бідну?” Як той дзвіночок срібний задзвенів у саду... Побралися. Він працює на українській ниві, вона йому допоможе то сим, то тим у рідній праці. І сплило сорок літ... “Божа воля, — каже лікар Миколі Сергійовичу, — ваша дружина помирає”. Увіходить той до хворої, а вона дивиться — не впізнає. А тоді: “Ах, вот это кто! Это ты, что всю жизнь отравил своей глупой мовою, хамскою, проклятой. Уходи! Дай хоть умереть культурным человеком”. А тоді нерівним старечим голосом почала заводити “Гляжу я безмолвно на черную шаль...” І вмерла, сердешна. А була ж таки українського роду...

Через п’ятдесят років після Васильченкового оповідання побачив світ роман Ірини Вільде (Дарини Полотнюк) “Сестри Річинські”. Дивовижний твір, за який на початку 50-х років авторка втрапила б у ГУЛАГ, а на початку 60-х отримала Державну премію; епопея про життя українців під австрійським, польським і румунським гнітом. Зупинимося на невеличкому фрагменті, за сюжетом схожому до того, про який йдеться у Васильченка. Отже, шлюб красеня Сидора Ілаковича, теолога, з негарною світською панною (навчалася в якомусь швейцарському пансіонаті) був сенсацією. Знайомі та родина дивувалися, як це він, такий вродливий, не угледів собі пари серед попівських дочок. Її родина і знайомі теж не могли з дива вийти, що така світська... така урбаністична... така європейська *Натален* закутила собі голову галицьким попомом.

Тепер вона лежить на смертній постелі й не згадує, а відчуває кожний рік життя, змарнованого в сільському закутті. Отець Сидір скаржиться на парафіян, які відмовляються від ремонту пастирського будинку... Вислухала з східною усмішкою на губах: “Я рада, що так вийшло. Я мала рацію, коли все життя ненавиділа їх. Ох, Боже милый, як я їх ненавиділа! — Де ділися її кволість і байдужість. — Я перш за все ненавиділа їх за те, що вони причисляються до того самого народу, що і я. То був мій народ. Моя нація, моя національність, якої я все життя соромилася перед чульцями. Я ненавиділа ту цілу ващу Україну, через яку приходилося стільки разів червоніти!” Пані Наталена соромилася признатися, що вона українка, бо мало не завжди її перепитували: а що це за нація? Вас іст дас? Кес ке се? А де лежить ваша держава? Щоки палали з сорому: нас майже тридцять мільйонів (тепер — майже п’ятдесят), а ми то під цісарем, то під царем... Служимо комусь у власній хаті. І лишити мене, кричить хвора, з вашими геніальними Шевченком, Франком і Лесею Українкою! Хто їх за кордоном знає? Хто знає ваших художників? Де ваші Бетховени, Шопени? Римські-Корсакови? Голя батько був українцем, а син не захотів ним бути, і я його розумію! Дали: “Геній вашого народу розтрачується на те, щоб подобатися чужинцям, щоб десь хтось похвалив вас... Блазні — от ви хто! Співами й танцями робите політику, бо не маєте чим іншим... Для пропаганди

української справи будете гопака витинати, а для себе маєте Україну з терновим вінком і кайданами на руках. Вашої відваги вистачає якраз для того, щоб повісити на стінах рушники з революційним вишиваним гаслом: “Борітеся — поборете!”

І як вам це, шановні читачі? Додавши до гопака півтори перемоги на конкурсі Євробачення, Сердючку, Поплавського, новітню архітектуру Києва, а ще двоє насправді прекрасних боксерів — утремося? Дозволимо доспівувати “арію Наталени” якомусь Комусь, котрий патякає про українську культуру лише тому, що носить інтелігентські окуляри? Поміж своїх — українців не лише за паспортом — скрушно зітхатимемо (радуючи чужих): що ми за люди такі? Прикро, що не маємо свого, визнаного модерним світом, місця на цивілізаційному глобусі. Проте не викликає шуби, розглядається усебіч і цідить: “А чому це ніхто не зробив мені п’яте й десяте? Хочу державу, хочу культуру. Зробіте — полюблю”. І це ще не найгірше, бо найгірше тим менше любитимуть нас, чим більше насправді зробимо.

“Борітеся — поборете!” — і ніяк інакше, але борючись мусимо не з “ними”, а з собою.

ВЕЛИКИЙ, ВЕЛИКИЙ, ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ

Важливою рисою творів Шевченка стало почуття злого долі, справжнього прокляття, що нависли над Україною. На відміну від об’єктивіста-історика, Кобзар має поетичну, тобто емоційну візію минулого. “Чигрине, Чигрине” (1844) — перший вірш рукописної збірки “Три літа” — з’ясує це прокляття. Епіграф взято з 5-ої пісні Книги пророка Єремії; маскуючись в образі Єремії, Шевченко, можливо, натякає на щось іманентне, сумірне з первородним гріхом (Гр. Грабович, 1991). У містерії “Великий льох” наше лихо трактує і як наслідок власної природи України та українців, їхньої довірливості та пасивності, як наслідок зусиль внутрішніх та зовнішніх лиходіїв. “Сон” трактує Україну як жертву російського деспотизму, який уособлюють Петро і Катерина. З посиланням на Петра ця думка звучить ув “Іржавці”, з посиланням на поляків у віршах “Ще як були ми козаками...”, “Буває, в неволі іноді згадаю...”, в поемі “Гайдамаки”. Крім зовнішніх окупантів, поет проклинає і фальшивих синів своєї країни. Звинувачення на їхню адресу в “Розритій могилі” проголошує сама Україна-мати. Осуд концентрується на постаті Богдана Хмельницького, бо його політика, на думку поета, спричинила закабалення нашої землі (“Великий льох”, “За що ми любимо Богдана”, “Стоїть в селі Суботові”, “Якби-то ти, Богдане п’яний...”). В образі деяких козацьких героїв (Полуботка — “Сон”, Дорошенка — “Заступила чорна хмара”, Палія — “Чернець”) Шевченко вкладає начебто власні риси, наголошуючи на стражданнях і спокутуванні провини за трагедію, яка спіткала народ. У творі “І мертвим, і живим...” Кобзар фокусує увагу саме на тому, що корінь зла — у втраті національної пам’яті, а відтак і національної гідності. Водночас налаштованість

поета на майбутнє дає йому змогу зберігати почуття гіркої, але органічного оптимізму. Шевченко вірить у ліпшу долю для сестер і братів — вірить, зціпивши зуби.

Ситуація “свої та чужі” психологічно простіша, ніж ситуація “свої, але чужі”. На цьому ґрунті виникає багато людських трагедій. Перебіг однієї з таких можемо усвідомити, вивчаючи творчу біографію Івана Франка.

Наприкінці 70-х — початку 80-х років XIX ст. у Галичині вийшла на політичну арену перша хвиля селянської інтелігенції. Тривалий час галицький інтелігент формувався здебільшого в середовищі духовенства. Провідні публіцисти обох галицьких партій — народовців і москвофілів — були священниками. Для частини з них це спричинило підкреслений клерикалізм, концентрацію на проблемах особистої моральності, а ще (не в останню чергу) акцентовану “рутенську” вірнопідданість. “Українство народовців, як і москвоство москвофілів, — писав Франко, — було чисто теоретичне. [...] Коли траплялося кому з русинів виступити перед народом, то кардинальні точки були: ми всі русини і повинні держатися купи — і ми повинні дякувати цісарю за його безмірні добродійства і просити в нього ще того й того”.

Нове покоління активістів виступило з соціалістичною критикою суспільства, з проєктами економічної допомоги селянству, з гаслами політичної волі. В одному з листів, датованих 1880 р., Франко писав про “прекрасних бесідників”, що “поривали маси до ентузіазму”. Коли йому закидали занепадницькі настрої, відповідав: “Який я декадент? Я син народа. // Що вгору йде, хоч був запертий в льох”. Минає кілька років, і несподівано чуємо сумні слова: “Я не скінчу тебе, моя убога пісню!”. У цій життєвій смугі біографі письменника вирізняють три драматичні епізоди. Перший — справа з кафедрою української літератури у Львівському університеті. Варто нагадати, що схожої (зрештою, будь-якої) української кафедри не було ні в Києві, ні в Харкові, ні в Москві. Проте... Франкові дозволили пробну лекцію — і все. Намісник “ліберала” Франца-Йосифа за командою з Відня, за підказкою деяких львівських діячів, кандидатури Франка не затвердив. Серед тих, кому наукова кар’єра Каменярка наперед здалася недоречною, був і соратник/суперник М. Павлик...

Другою драматичною колізією в житті Франка стало його цюкування “широкою громадкістю” за виступи проти “рутенства” (акцентованої відданості “австро-угорському братству народів”). Писали навіть, що Іван Якович “запродався яхам, щоб помститися за кафедру”. “Була то хвиля, — пізніше розповідав він, — коли я, бачачи доволі себе глупі докори та цинічні наміси, думав було покаятися або емігрувати на кубанські степи. Я зовсім не є ніякий політик, бо політика се циганство і крутарство...”

У стані пригнічення і роздратування було написано передмову до польського видання Франкових оповідань. У ній письменник докоряв галицькій інтелігенції за брак “правдивих характерів”, за “дрібничковість, дволичність і пиху”. Закінчив свою інвективу якнайгіршими диття Франка стало його цюкування “широкою громадкістю” за виступи проти “рутенства” (акцентованої відданості “австро-угорському братству народів”). Писали навіть, що Іван Якович “запродався яхам, щоб помститися за кафедру”. “Була то хвиля, — пізніше розповідав він, — коли я, бачачи доволі себе глупі докори та цинічні наміси, думав було покаятися або емігрувати на кубанські степи. Я зовсім не є ніякий політик, бо політика се циганство і крутарство...”

Фото Оксани Цауцури

“nie kocham Rusinow”, “nawet Rusi naszej nie kocham”. Заявив, що лише почуття “собачого обов’язку” прив’язує його до свого народу... “Ти, брате, любиш Русь// За те, що гарно вбрана, — // Я ж не люблю, як раб // Не любить свого пана. // Ти любиш в ній князів, // Гетьманця, панування, — // Мене ж болить її // Відвічне страждання”. Дехто, навіть у найближчому товаристві поета, вважав, що йому загрожує психічна хвороба.

Але це була лише середина чорної життєвої смуги. Дивлячись із відстані років, важко позбутися враження, що Франко навмисне шукав собі лиха. Отже, польська громадськість готувалася до столітніх роковин Міцкевича (шанованого так, як Україна шанує Шевченка). На цьому тлі Франко йде на скандальний розрив із радикальними та соціалістичними колами Польщі, публікуючи в німецькому часописі статтю “Der Dichter des Verrates” (“Поет зради”). **М. Зеров (1930):** “Серед Міцкевичевих персонажів його увагу привернув героїчний зрадник Конрад Валленрод; потім мотив зради (та її прославлення) Франко знайшов у інших творах. Ці спостереження привели його до висновку: “Смутні, певно, були часи, коли великий поет ступив на такий фальшивий, облудний шлях величання зради, і смутну, мабуть, долю матиме нарід, що вважає такого поета за найбільшого свого національного героя, без жодних застережень, і його творами живить молодь”.

Важко передати атмосферу, яка виникла довкола Франка; поляки (нещодавно начебто “свої” для поета, а тепер відверто ворожі) й українці різних політичних спрямувань, які не розуміли його вчинку, бо й нелегко було зрозуміти, створили довкола письменника територію ворожості, відразу, в кращому випадку — байдужості. Франка нуртують думки про тих, що зламалися в життєвій боротьбі, про зрадників, відступників і ренегатів — як про своїх двійників. І все це віддзеркалюється в його віршах: “... при кінці не стало // У власнім серці запалу, ні віри”.

Минав час, поволи торувала собі дорогу висхідна траєкторія настроїв Франка, але ні сам він, ні люди довкола нього вже не могли стати такими, якими були раніше: додалося досвіду, але стало менше надії. Чому найкращим із нас, українців, завжди було так важко навіть у своєму питомому середовищі?

ПАРАДОКСИ “СТРАШНОГО ПОГРАНИЧЧЯ”

Навіть найкращі представники української інтелігенції тривалий час трактували незалежність України як “річ неможливу” (Драгоманов); таку, що лежить “поза межами можливого” (Франко); “кумедне донкіхотство” (Грінченко); “дитячу мрію” (Зінківський). Грушевський та Винниченко мусили зрозуміти те, що зробили, побачити і пережити те, що побачили і пере-

жили, щоб облишити федералістські гасла і приєднатися до самостійницької ідеї, але її заглушив “Інтернаціонал”.

У лютому 1929 р. відбувся Конгрес українських націоналістів. На ньому було дві важливі події: засновано ОУН, а Юліан Вассіан (далекий нащадок галицької вірменської громади) висловив головну тезу своєї націєтворчої філософії: **націоналізм — не лише відповідь поневоленого народу на зовнішній тиск — це передусім внутрішня життєва сила народного генія, предковича схильності (і здатності) соціуму до самооновлення, це радісна відповідь етнічної унікальності на збагачення й урізноманітнення “решти світу”**. Багатством вдалося запаскудити цю парадигму, але спростувати — нікому.

Степан Рудницький (1877—1937) належить до когорти вчених, чий прізвище випаляло в пам’яті українців. Народився в Перемишлі; у Львівському, Віденському та Берлінському університетах студіював україністику, географію, германістику. В австрійській столиці став одним із фундаторів Українського Вільного Університету. Викладав у Празькому університеті, в українській господарській академії в Подєбрадах. Упродовж багатьох десятиліть усі дослідження С. Рудницького — незалежно від їхньої тематичної конкретики — віддзеркалювали непохитне бажання вченого прислужитися Україні. Саме це (в поєднанні з політичною наївністю) спричинило переїзд С. Рудницького до Києва. Він став одним з організаторів Українського інституту географії та картографії, 1929 р. його обрали академіком. На початку 30-х років йому, як і багатьом з української еліти, судилися СвірЛАГ, Білморсько-Балтійська епопея, Соловки — і розстріл 3 листопада 1937 р.

Рудницький (як, скажімо, Міхновський чи Липинський) був самостійником мало не з першого подиху. Як пише М. Карамзіна (2007), на відміну від тих українців, які, “переймаючись соціалістичним, інтернаціоналістичними ідеалами, відходили від українства, він був серед натхненників національно-визвольного руху. Відкинувши соціалістичний “універсалізм”, учений доводив, що самостійний “нарід-нація” є найважливішою природною одиницею людства, найкращий продукт еволюції природи. А національність — найважливішою ідентифікуючою ознакою особистості (на противагу класовій, релігійній чи якійсь іншій). З урахуванням вищевикладеного, можна стверджувати, що націоналізм став однією зі світоглядних домінант ученого. Провідною ж ідеєю політичних поглядів С. Рудницького стала ідея самостійної Української держави”.

Міркуючи над проблемою української державності, маємо шукати відповіді принаймні на три питання: чому українці, на противагу іншим народам, залишалися тривалий час бездержавними (1); чому їм,

“таким”, кочне потрібна державність (2); якою може і мусить стати майбутня Українська держава (3)?

На думку Рудницького, українську бездержавність спричиняла дія двох чинників — історичного й географічного. Спроба С. Рудницького дослідити вплив геочинника на етносоціальні процеси і, зокрема, на державотворчий процес, була свого роду етапною в розвитку, визріванні політичного мислення українців. “Адже свого часу українські інтелектуали зверталися передовсім до лінгвістичних, етнографічних, історичних знань, щоб довести мовну, етнічну і т.п. окремішність українців. С. Рудницький спробував залучити нове знання — із галузі географії, щоб вже через його призму осмислити та пояснити історичні, політичні процеси на українських теренах” (М. Карамзіна).

Україна лежить на межі Європи й Азії, на межі європейської смуги складкових гір і Східноєвропейського плато, на геоморфологічній та кліматичній межі. Протягом усього етногенезу українці займали землі, які розмежовували цивілізований світ і нецивілізовані народи на півночі Європи. З XV до XVIII ст. Україна стояла на рубежі трьох світів: західноєвропейського, орієнтально-мусульманського та кочового азійського. Саме це страшенно погранично в той чи інший спосіб зумовлювало долю українців. “Тут стикаються, — писав С. Рудницький, — раси, культурні кола, народи. Україна — це не тільки гранична країна, це також країна границь. Україна була межею елліністичного світу, а з початком Середньовіччя стала кордоном, який розмежував середземноморський й переднеазійський світ від півночі, а ще — оскільки землею осілих хліборобських народів супроти кочівників-азійців”.

Історичним віддзеркаленням географічних чинників стала експансія на українські терени сусідів, насамперед Польщі та Росії. Тема занадто відома, щоб обговорювати її в цьому місці. Проте варто торкнутися деяких аспектів психологічного звучання. “Бездержавність українців”, писав Рудницький, ніколи не була тією питомою ментальною ознакою, яка спричинила до їхнього колоніального статусу: вогнем, мечем, кров’ю та спланованим нищенням культури ворожі нам імперії виробляли потрібного їм васала — “бездержавника”. Українська інтелігенція не зрадила свого народу, а була від нього відчужена — поступово (але надовго) і примусово (але не лише багатом). Така зміна термінів (базальна на перший погляд) суттєва, якщо розглядати її разом з іншою тезою Рудницького: відчуження інтелігенції — плата за ту особливість українців, яка дозволила їм жити, множитися і вижити в умовах “страшного пограниччя”; ні готи, ні гунни, ні інші заїди не втрималися на наших теренах, бо вони не доросли до тих засад самоорганізації, що стали підмурком нашого біо-

логічного виживання і — попри все — збереження мови й етнографічних основ культури в умовах постійного гноблення.

Наприкінці XX ст. аналогічні ідеї пропагували Л. Гумільов та Ю. Бородай. Обстоюючи думку про зв’язок народу й території, Гумільов наголошував на кончності виникнення своєрідного “хімерного етносу” в умовах зовнішньої експансії. На думку Бородая, в таких умовах починав виявлятися вандалізм, який деформував і окупантів, і окупованих. В Україні таким “хімерним етносом” спочатку стали “малороси” (хохли, ренегати-яничари), а пізніше — “совки”, ментально скалічені ідеями комуністичної утопії.

ІНДІАНЦІ ВІД ПУТИВЛЯ ДО КАРПАТ?

Навіщо українцям держава? Для гарантії самозбереження. Якою Українська держава мусить бути? Етнографічні межі майбутньої України, вивчивши численні історичні та географічні джерела, Рудницький визначив як землі на Закарпатті, в Галичині, Буковині, Холмщині, на Підляшші, а також в Бессарабії, Курщині, Вороніжчині, Доцині, Підкавказзі та над Каспієм: після кількохсотлітньої пустки там наново оселилися саме українці. Не маємо в своїх кордонах всього, зазначеного в цьому переліку (бо, зрештою, географія — наслідок історії так само, як історію зумовлюють географічні чинники). Україні та українцям вистачить того, що маємо. Але чи відчуваємося українцями на своїх землях? Чи подолали, чи долаємо збоченість “хімерного етносу”? Чи насправді відчуження інтелігенції від питомих цінностей — не її зрада, бездержавна психологія народу свідчить про його активну пластичність заради виживання в “страшному пограниччі”, а не про пасивне пристосування, історичний самоплив?

Хто виріс у селі й знає тамтешній люд (який буває водночас брутальним, ніжним і неймовірно терплячим), відчуває ту комбінацію народної слабкості й сили, яку мав на увазі Рудницький. Сакраментальне питання: чи є достатньо здатності до “аварійного виживання” для прогресу в нових умовах, які потребують проривів, принаймні в царині державного менеджменту і нових технологій?

Оспіп Мороз, вісімдесятирічний професор з Нью-Йорка, доктор економіки, багато років працювавши радником в апараті Кабміну та Верховної Ради, велами скептично поцінує наші реалії (2007). Ось так: 1. “Управління в Україні — вкрай болюче питання. Почнімо з того, що Україна має касу, а не бюджет. А президент зовсім не використовує можливостей своєї по-

сади. Народ може вдосконалювати роль керівництва держави, громадських організацій. Адаже попри те, що громадянське суспільство в Україні тільки зароджується, люди вже сьогодні повинні бути соціально орієнтовані. Проте український менталітет українці вважає. Людині бракує ширості, ініціативи, вона боїться зробити щось не так. До того ж, у владі немає таких людей, які могли б об’єднати націю. Українці як нація не можуть торгувати нічим, зокрема ідеями”. 2. “Українці звикли працювати тяжко, проте непродуктивно, поза новітніми технологіями. Споглядацька філософія українця схожа радше на марення — можна все життя тягти буряк за гичку, співаючи й почуваючись задоволеним... На мою думку, українець, як і американський індіанець, — дитя природи. Для нього не мають особливого значення такі відрізки часу, як тиждень, день, година. Та й життя за радянської влади привчило стояти в черзі — за чим завгодно, — абсолютно не відчуваючи часу”. 3. “Українці чомусь неспроможні створити свій капітал, тому в них дається взнаки ментальна бідність. “Не маю і не знаю”, — це мислення по-бідному. Україна не творить нового знання, тому нічого й не вкладає в економіку. 4. “Економіка кожної держави залежить від того, як держава ставиться до науки. Проте в Україні наука не має підтримки через менталітет українців. Західний українець намагається заступити її патріотизмом. Але людина, яка ненавидить ворогів України, — не найкращий учитель. У Західній Україні етнографія заступає культуру, народна мудрість — філософію, і всюди частина заступає ціле, а ритуал — Бога. Бог в українців — усе ще у вишиванці, щоправда, вже не в шароварах”.

Усе — правда. Правда й те, що згадавши про черги і плин часу, шановний критик, скидається, не бере до уваги історичні події, що набагато страшніші, — ті, що протягом десятиліть і сотень років формували нашу “індіанську” ментальність. Постколоніальний, постгенототалітарний спадок українців — унікальна комбінація психологічного деструктивізму. Але ж — увага: соціологи поставили громадянам 26 країн Європи запитання “Чи потрібно заборонити партії, які мають за мету знищення демократії в своїх країнах?” Позитивно (“потрібно такі заборонити”) відповіли більшість респондентів у країнах ЄС, 38 % українців і лише 18 % громадян Росії. 38 % прихильників демократії — це не те, чим можна пишатися, проте багато вагають порівняння. 38 демократів на кожну сотню — з цього можна починати. Але на цьому не мусимо зупинятися: демократія — передумова щастя, але не його сутність.

Запрошуємо до розмови

- ◆ Постколоніальний, постгенототалітарний спадок українців: що з ним робити?
- ◆ Чи відчуваємося українцями на своїх землях?
- ◆ Чому найкращим із нас, українців, завжди було так важко навіть у своєму питомому середовищі?
- ◆ Чи потрібно заборонити партії, які мають за мету знищення демократії у своїх країнах?
- ◆ Якою може і мусить стати українська держава?

Володимир ІЛЬІН,
доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Колаж **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

Видатний німецький мислитель першої половини ХХ століття В. Зомбарт назвав людину “нудьгуючою твариною”. Ця характеристика згадується щоразу, коли предметом суспільних обговорень стає та чи інша проблема, перетворившись на черговий “бренд”. А як інакше пояснити “нервову” зацікавленість мас у катастрофах, “бермудських трикутниках”, тайфунах та інших “страшилках”, таїна яких притягує спраглих адреналіну, збуджуваних шукачів розваг?

Подібне порівняння зумовлене збуреною енергією політиків, чиновників, журналістів, бізнесменів — усіх, хто бадьоро, з неприхованою радістю заговорив у всіх засобах масової інформації про фінансову кризу. Вона стала сенсацією, яка активізувала зачумлену “милом” масової культури свідомість “пересічного” українця. Хоч більшості населення ця криза стосується лише опосередковано, оскільки ця більшість не бере участі у фінансових операціях, не є акціонерами національних і транснаціональних компаній, учасником біржової гри і конкурентної боротьби за ринки збуту, від неї не залежить розподіл і перерозподіл прибутків від нафтових і газових угод тощо.

Галас і базарна (а не ринкова) метушня навколо новини — фінансової кризи — не могла породити нічого, крім паніки, яка, як завжди, стала тією “каламутною водою”, в якій компетентні особи змогли заробити, заробляють і зароблять додаткові мільйони.

Слід пам’ятати, що ми живемо в “грошову епоху”, в умовах “фінансової цивілізації”, закономірне породження якої кризи, зокрема фінансові. Вони періодично, ще з часів А. Сміта, виникають у суспільстві капіталу, яке сьогодні вступило в *постекономічну фазу*, в логіку розвитку — синергійну. І в даному випадку не варто робити апокаліптичних висновків, сіяти безнадію, з садистичною радістю очікувати погіршення життя людей, народів, країн. Зокрема пророкувати негаразди, які начебто чекають на Сполучені Штати Америки, що стали головним винуватцем кризової ситуації.

Схожі апокаліптичні сподівання стосовно цієї країни були і раніше, не лише в часи великої депресії, а й відносно недавно, наприкінці 70-х років ХХ століття. Так, на обкладинці журналу “Business Week” від 12 березня 1979 року з’явився заголовок: “Занепад могутності США”, ілюстрація — статуя Свободи зі слюдами на обличчі. Трагічне послаблення конкурентоспроможності американської економіки в 70-х роках можна порівняти із сучасною кризою. Тоді інфляція, здавалося, вийшла з-під контролю, безробіття перебувало на дуже високому рівні, фискальна політика не приносила бажаних результатів, становище долара в кінці десятиліття наблизилось до критичного, авторитет країни на світових ринках неухильно падав. Але хоч як раділа радянська пропаганда, нічого страшного зі США не трапилося. Навпаки, розсипався Радянський Союз, проте ринкова система вистояла, а США зміцнилися. І все завдяки тій унікальній могутній силі, якою володіють гроші, тобто фінанси.

Нинішня фінансова криза — це результат культури дії й мислення, породженої третім етапом монетарної історії — *ерою електронних грошей і віртуальної економіки*. Перший етап почався з появою монет в Лідії майже три тисячі років тому і призвів до утворення першої системи відкритих і вільних ринків, які поширилися в усьому світі й поступово зруйнували великі імперії.

Друге покоління грошей домінувало з початку Відродження до індустріальної (промислової) революції. Це призвело до створення сучасної світової капіталістичної системи. Система банків і паперових грошей зруйнувала натуральне господарство й феодалізм, змінила основи суспільства й основи економічної влади від володіння землею до володіння акціями, облигаціями, корпораціями.

Кожний етап створює власну культуру, відмінну від інших. Тепер, на початку ХХІ століття — епохи постіндустріального суспільства — ера електронних грошей здійснює такі самі радикальні зміни, які свого часу зробили дві попередні монетарні революції. Нові гроші — це нові політичні системи, нова організація бізнесових проєктів і комерційних підприємств, нова соціальна структура, творення власної версії цивілізації. Цей процес суперечливий, болісний, повний несподіванок і неочікуваних ситуацій. У цьому кон-

ФІНАНСОВА КРИЗА: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ, СПОДІВАННЯ

тексті фінансова криза — *повідомлення, звістка про настання нової епохи*, яка потребує оновлення людини, життя, бізнесу, розрахунків тощо.

Тож криза — позитивне явище, яке сколихнуло “тихе життя” планети й активізувало сили на подолання звичностей “споживчого раю”. Зрештою, можна згадати *Сократа*, який називав себе шершнем, що не дає спокою “ситому коневі” — багатим Афінам, які потопали в розкоші й багатстві, але почали відходити від активної дії й творчості. Тому система заходів, яких вживають для подолання кризи, — це також грандіозне переосмислення буття, яке в силу нової духовності, культури, цінностей поставило перед людством вимогу *жити і мислити по-новому*.

Глобалізація спричинила появу нових технологій, за допомогою яких ми не лише заробляємо і тратимо, а й спостерігаємо зростання кількості мільярдерів. А це кардинально змінює уявлення про багатство і бідність. Нові технології реорганізують політичну карту світу, створюють нові регіональні й глобальні об’єднання, не підвладні стереотипам старого мислення, відповідно до яких криза асоціюється із вселенським хаосом.

Тут згадується булгаковський професор Преображенський, який був переконаний у тому, що “розруха не в клозетах, а в головах”. Кризи можуть боятися ті, хто все ще прагне жити в умовах стабільності. Динаміка глобалізації відкидає на узбіччя історії вже саму згадку про стабільність і спокій, які тепер можуть асоціюватися з утопічними сподіваннями на гармонійне життя. Криза в Україні прийшла до тих, хто сподівався прожити (або дожити) на дідівських технологіях, на системі старих відносин, на розумінні ринкової економіки як звичайної системи “купи-продай”, без усвідомлення тієї трансцендентної глибини, яку містить постеконімічне суспільство.

Кожну кризу в історії долали не ті, хто пристосовувався і переживав її, а ті, хто професійно, духовно, інтелектуально, психологічно був готовий до будь-яких несподіванок і сприймав її не як кару небесну, а як законний результат суспільного поступу.

Сучасна фінансова криза — застереження, що епоха постеконімічного, або постіндустріального суспільства — це *код фінансової цивілізації*, в якому проголошено множинність і диверсифікацію, розмаїття і конкуренцію парадигм, співіснування гетерогенних елементів, визнання й підтримку сучасних проєктів соціального життя, соціальних відносин.

Криза, хоч це парадоксально, додає “свіжої крові”, тобто породжує творчу різноманітність у всіх сферах діяльності людини, яка завжди замикається на фінансах. Вона активізує інтелектуальну сферу, що сприяє привнесенню нових форм *раціонального розв’язання проблем*. У такій ситуації звертатися до якихось ірраціональних підходів — все одно, що якби під час президентських

перегонів Барак Обама сподівався лише на молитви своїх кенійських родичів з племені, де народився його батько, які просили у вищих сил перемоги для нього.

Що може чекати на Україну в подальшому розвитку, який певний час проходитиме під знаком фінансової кризи? Мабуть, нічого страшного з нами не відбудеться. Хоч би тому, що країна перейнята насамперед, всупереч логіці світового розвитку, розв’язанням проблем не постіндустріального, а індустріального порядку — влади — і феодальної міжусобної війни за неї. Тобто вона не інтегрована в систему світових фінансових процесів. За будь-яких обставин індекс Доу-Джонса в Україні діє досить опосередковано і попри демократичну, цивілізаційну, інноваційну тощо риторіку залишаємося поза можливостями оновлення, яке відбувається в процесі розвитку кризових явищ.

Причин цього багато, але хотілося б звернути увагу на специфіку ринкових відносин в нашій країні, зумовлених особливою роллю *чиновника*. В СРСР, від якого всі так відхрещуються, чиновники-управлінці були класом, що здійснював централізований розподіл і контроль за суспільним продуктом. Тому ринок й чиновник тієї епохи — соціальні й політичні протилежності. Але ілюзія того, що, наділивши приватною власністю за допомогою приватизації, чиновника можна зробити свідомим, чесним прибічником ринкових реформ, дорого коштувала Україні. Наділення його приватною власністю і гучним ім’ям “крупний бізнесмен” не лише не зробило його капіталістом-ринковиком, але, хоч як це парадоксально, переконало в потребі максимального тривалого збереження свого домінуючого становища між виробниками і споживачами. Це дає йому змогу й надалі контролювати, по-соціалістичному непродуктивно привласнювати суспільне багатство, яке постійно зменшується.

Головним завданням цих “крупних бізнесменів” — “розподільників” стало використання приватної власності не як інструменту *постіндустріальної* трансформації суспільства, а, навпаки, як інструменту гальмування і повороту суспільного розвитку назад, до *індустріалізму*, всупереч вимогам постіндустріального суспільства, побудованого на засадах закону й демократії. В цьому випадку приватну власність використовують для *конвертації політичної влади у власність*.

На протиположному вітчизняний досвід довів, що приватна власність не завжди породжує капіталізм і ринок там, де її введено. В цьому сенсі перекачування грошей з України в зарубіжні банки — не просто результат погані роботи правоохоронних органів, недосконалості законодавства, недалекоглядної й немудрої економічної політики. Політика ця дуже мудра. Вона цілком відповідає економічним і політичним інтересам бюрократичної верхівки й полягає у витонченому балансуванні між нагромадженням приватної власності й гальмуванням ринко-

вих реформ та розвитку внутрішнього ринку. Адже ринок як економічний механізм прямої взаємодії між виробником і споживачем позбавляє чиновника єдиного джерела збагачення — позаекономічного, адміністративного розподілу благ. Зрозуміло, чому в такому випадку ніхто не скасовує депутатської недоторканності, чому не зникає і не зникне корупція, не здійснюється реформа виборчої системи тощо.

Множина цього *іншого* вселяє зневіру в те, що Україна з кризи вийде оновленою. Занадто великий тягар зобов’язань і залежностей, породжених владою й закритим поділом приватної власності, не дає можливості увійти в поле трансформацій, які вимагають інноваційного мислення, здатного досягнути *проблематичність* сучасної соціоекономічної реальності, виявляти її специфіку і шукати шляхи виходу з кризових суперечностей. Сучасна економічна й політична реальність — це не барикади, не блокування парламентської трибуни і критика президента поза очі в ЗМІ. Кожна нова публічна сварка і скандал — це далеко не інноваційне мислення чи креатив. Хоч постіндустріальне суспільство — це суспільство знань, інтелекту, що означає думати, шукати, пропонувати, помилятися, знову шукати. Тобто працювати!

Стан перманентного скандалу, який намагаються подати як битву за істину в останній інстанції, вселяє сумнів у швидкому подоланні фінансової кризи. На тлі цього скандалу заяви першого президента про потребу повернення до моральних норм видаються наївними і навіть невчасними, хоч і вкрай потрібними. Адже зупинка на рубежі *індустріалізму*, тобто минулої епохи, продовжує на непевний термін політичне й економічне панування розподільної бюрократії. А чому б ні, якщо *верхи хочуть, а низи можуть жити* саме в такій ситуації? Звідси й сумнів. Хоч сумнів, як стверджував великий французький філософ *Р. Декарт*, — начало пізнання. Але ми знов опиняємося в *полі надії й очікування*.

Не варто забувати, що глобалізація світового економічного й політичного простору в умовах *нерівномірності суспільного розвитку* України створює *об’єктивні перепони* для постіндустріальної трансформації. Якщо так, то ми можемо говорити не про оновлення, не про подолання кризи, а *перечікування* лихого години. А хто чекає, той втрачає, оскільки знову перебуваємо в парадигмі *наздоганяючого* розвитку. Вихід не в очікуванні, не в сподіваннях, а в *оновленні* — свідомості, мислення, діяльності.

Те, що ми живемо в умовах фінансової цивілізації, в підсумку визначає монетарний інтерес, тож фінансові центри зроблять усе, щоб соціальний світ і далі спирався на могутність грошей. Отже, знову все йтиме в тому самому напрямі — зростання фінансової могутності одних і метушня для задоволення споживчих потреб усіх. Доки не виникне неминучість вимоги *нового*, яким стало християнство в епоху Римської імперії.

Mit Unterstützung der Europäischen Union
За підтримки Європейського Союзу
Bildung und Kultur
Kultur 2000

Петро АНТОНЕНКО

Організатори проекту вирішили зібрати спогади українських жінок, яких зовсім молодими забрали на примусові роботи до землі Північний Рейн-Вестфалія. Виконавці проекту проїхали Україною і записали спогади колишніх бранок або їхніх дітей. Їх узяли за основу виставки, а також виданої в рамках проекту книжки “Тріщина через все життя” та відеофільму.

Активну участь у проєкті взяла представниця Міжнародної громадської організації українців “Четверта хвиля” в Німеччині Ірина Ястреб. Працюючи в структурах міністерства культури, вона водночас очолює громадську організацію “Український дім” в землі Північний Рейн-Вестфалія. Торік пані Ірина організувала в Німеччині виставку про Голодомор в Україні, яка викликала значний інтерес німецької громадськості. А нині приїхала в Київ на відкриття цієї виставки.

Що ж надихало представників громадськості Німеччини реалізувати цей проєкт? Насамперед почуття гуманізму, прагнення до очищення й недопущення повторення нацистської примари.

Про гуманний аспект проєкту говорив на відкритті виставки і го-

Фото П. Антоненка

Катерина Ющенко з колишніми бранцями нацизму на відкритті виставки

лова Інституту національної пам'яті академік Ігор Юхновський. Він зазначив, що цивілізованість і велич держави вимірюються ще й тим, як ця держава вміє визнавати свої помилки, робити з них висновки. І тут Німеччина подає хороший приклад.

Ці слова спонукають до роздумів: а чи вміємо ми цивілізовано визнавати власні помилки? Адже й зараз багатьох учасників боротьби з фашизмом не визнано ветеранами війни — йдеться насамперед про ветеранів УПА, учасників українського підпілля. Досі сус-

РОЗЧАХНУТІ ДОЛІ

“Тріщина через все життя” — так називається виставка, відкрита днями в Українському домі столиці. Розповідає вона про трагічну долю українських дівчат, яких примусово вивезли під час Другої світової війни до Німеччини. Виставка стала завершенням німецько-українського проєкту, який здійснило Крайове об'єднання Райнланд, однієї з земель ФРН, за сприяння Євросоюзу. До проєкту долучився Благодійний фонд “Україна-3000”. Урочисте відкриття виставки відбулося за участю голови Фонду Катерини Ющенко, представників дипломатичного корпусу Німеччини, української влади, громадськості.

примусово вивезли близько двох мільйонів краян). Не хочеться уподібнюватися тим, хто в запалі полеміки, справедливо засуджуючи комуністичний режим, мимоволі мало не відбілює нацистський, до речі, давно й суворо засуджений в Німеччині. Обидва режими були схожі за ладом, навісницькою сутністю.

Сутність радянського режиму виявилася й щодо колишніх бранців фашизму. Примусове вигнання, невільно обернувшись для них тріщиною кризь усе життя. Невипадково частина бранців, як і військовополонених, після війни боялася повертатися на холодну батьківщину — там їх зустрічали як ворогів, як зрадників. І це тавро було на них не одне десятиліття. Та й не дивно. Сталінський режим ще під час війни оголосив зрадниками всіх, хто мав нещастя потрапити в полон. Більш того: зрадниками оголосили й ті мільйони людей, які опинилися на окупованій території. Хоч саме мирне населення, яке потрапило на два, а то й три роки під окупацію, мало б пред'явити претензії за це кремлівському керівництву, що за кілька місяців допустило окупацію мало не всієї європейської частини СРСР, кинувши десятки мільйонів людей на поталу окупантам. А після перемоги режим і далі тероризував людей. Багато довелося пережити й колишнім рабам двох імперій. І все це — непроминуці уроки для сього-

дення. Адже ми все ще зволікаємо з належною оцінкою комуністичного радянського режиму.

Хвилюючим був виступ на відкритті виставки голови Фонду “Україна-3000” Катерини Ющенко. Адже ця тема й близька й болюча: і батька, й матір Катерини Михайлівни також вивезли на примусові роботи до Німеччини.

Виставку “Тріщина через все життя” вже показали в Німеччині. Тепер її експонуватимуть в Україні. Тисячі людей зможуть усвідомити, що таке тоталітаризм, на жаль він досі у суспільній свідомості.

Віктор ХОМЕНКО, Крим

— Справді, 1953 року в Сімферополь надіслали роботи західноєвропейських художників як компенсацію за знищений фонд музею, який налічував понад дві тисячі унікальних експонатів, — розповідає директор музею Ларіна Кудряшова. — Був спеціальний наказ мінкультури СРСР про створення колекції Сімферопольського художнього музею. До Криму надсилали картини з різних музеїв. Так, 87 робіт німецьких художників отримали для формування сімферопольської колекції.

Питання про повернення полотен до Німеччини ще не обговорювали, та й не на часі. Бо, за законодавством України, згідно зі статтею про вивіз, ввіз і повернення культурних цінностей, ці картини — культурні скарби нашої держави. Тож кримський музей не збирається повертати картини та й не має таких повноважень. Тут кажуть: “Про реституцію полотен і рівноцінний обмін не може бути й мови, повертати картини в Ахен не доведеться, їх музей отримав законно”.

Водночас кримчани готові до співробітництва щодо вивчення атрибуції й аналізу колекції. Німецька сторона заявила: “Знайдення картин в Україні — чудова подія, а про повернення полотен до Ахена не йдеться. Головне — знати, що картини є і з ними все добре”.

***

Нинішній Сімферопольський художній музей був картинною галереєю з листопада 1937 року. Основу її зібрань склали твори

ДЕ РОЗПОРОШЕНІ МУЗЕЙНІ СКАРБИ?

Картини німецьких художників, які вважали зниклими, знайшли в Сімферопольському художньому музеї. Їх недавно виявили німецькі туристи. Співробітники кримського музею свідчать, що полотна потрапили сюди 1953 року за урядовим розпорядженням як компенсація за втрачену під час Другої світової війни колекцію західноєвропейського мистецтва.

мистецтва, які націоналізувала радянська влада з палаців й маєтків кримської знаті в двадцятих роках минулого століття. Під час Другої світової війни колекцію було втрачено.

Нині зібрання музею налічує близько десяти тисяч полотен художників різних епох і творчих напрямів, серед яких картини Айвазовського, Рєпіна, Куїнджі, Самокиша, Мурашка, Тропініна, Васильківського, Волошина.

Ентузіасти вже кілька десятирок років наполегливо шукають сліди зниклої колекції. 1923 року газети писали: “Музей Тавриди воскрес із мертвих”. Та зберігали “шкідливе буржуазне мистецтво” абияк. 1931 року перше обстеження комісії Наркомпросу Криму стану цього скарбу зафіксувало, що безконтрольність, недбалий облік призводять до систематичного розкрадання цінностей. Разом зі старими вінниками, швабрами й відрами списували, як непотріб, “буржуазну розкіш”.

Залишилася невідомою доля 63 найцінніших ікон, вилучених із галереї для створення

музею атеїзму в Сімферополі. Зникли й 30 картин XVIII століття, переданих для оформлення Сімферопольського драмтеатру.

На початку війни колекції Сімферопольської картинної галереї й антирелігійного музею зникли, але у пошуковців є підстави сумніватися у їхньому повному зникненні. Приміром, за повідомленням директора Сімферопольської картинної галереї Яна Бірзгала, колекція загинула о 14 годині 27 жовтня 1941 року, однак акт про це склали... лише через три роки, 1944-го, й підписали Бірзгал, уповноважений комітету у справах мистецтв Малков і начальник Керченського порту Капов. Вони стверджували, що згоріли не лише скарби галереї, а й п'ять художніх панорам та діорам, архів, інвентарні книги й навіть особисті речі директора, що супроводжував цінності. Сам же Бірзгал не постраждав, успішно перетнув Керченську протоку, прибув у Єреван, де доповів начальникові головного управління з питань мистецтв

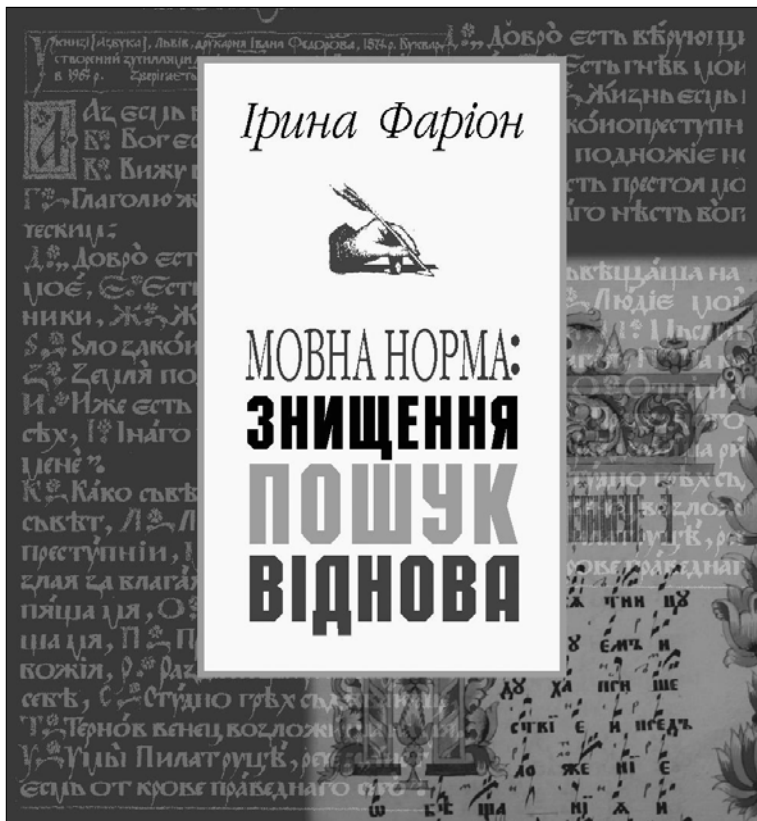
РРФСР про загибель лише... частини колекції.

А як ставитися до повідомлення головного хранителя картинної галереї, а в роки війни — директора краєзнавчого музею Олександра Полканова? Уже наступного дня після звільнення Сімферополя від фашистів, 14 квітня 1944 року, він повідомляє Кримський обком ВКП(б) про те, що найближчим часом музей може організувати різні виставки, зокрема тематики громадянської війни, і... перелічує ті самі діорами й панорами, які нібито зникли у пожежах в Керчі.

До речі, двадцять років тому Сімферопольський художній музей придбав колекцію вишуканих ваз і елегантних туалетних коробочок, які... були в довоєнному списку.

За допомогою київських реставраторів повернулися “додому” в оновленому стані дуже понівечені портрети з чіткими підписами авторів — відомих українських художників Дмитра Левицького, Володимира Боровиковського. За допомогою Мінкультури України 77 творів довоєнної колекції повернено з Руського музею Санкт-Петербурга і Третьяковської галереї. Всеяке надія й те, що нині в Києві тривають роботи з реституції (повернення) творів українського мистецтва, які вивезли під час війни до Німеччини з кількох кримських музеїв, де, можливо, знайдеться й частина колекції Сімферопольського художнього музею. Вже відоме місцезнаходження кількох картин, які зникли у воєнні роки, зокрема й авторства Рєпіна. Тож цілком імовірно, що після бомбування й пожежі в Керчі у приватних колекціонерів приховано ще чимало експонатів — безцінного скарбу не лише Криму й нашої держави, а й світу.

МОВНА НОРМА:

Сьогодні “Слово Просвіти” починає друкувати теоретично-практичний журнал з культури мовлення для політиків і неполітиків “Мовна норма: знищення, пошук, віднова”. Ці публікації, які ми продовжимо і наступного року, стануть у пригоді кожному, хто дбає про своє мовне обличчя. Їм

зрадіють учні й учителі, студенти, науковці, освітяни і просвітяни. Редакція висловлює щирою подяку Ірині Фаріон за її яскраву, талановиту книгу і сподівається, що політики й неполітики, а головне — українці з любов'ю і розумінням приймуть її самовіддану працю на мовному полі.

Ірина ФАРИОН

Передмова

Нова людина має і мову нову.
Г. Сковорода

Ідея цієї книжки зародилась у стінах Львівської обласної ради, де як депутат опинилась в епіцентрі **реального мовлення, але нереальної мовної норми**. Чому мовна реальність депутатів і чиновників така далека від мовних приписів? На це запитання я вирішила дати відповідь на сторінках цієї праці. Задля цього потрібно було перейти дорогою мовної норми впродовж усього ХХ століття. Ця дорога надто складна і на-

віть кривава, аби зараз когось повчати. Найголовніше — відкрити Правду про характер формування і знищення мовних норм, що здебільшого зумовлено політичними чинниками. Тоді, сподіваюся, ця Правда змінюватиме нас — і мова говоритиме про цю зміну нашими устами. Зміна мови відбувається тільки разом зі зміною нашого внутрішнього світу. Система світоглядних цінностей кожної людини, громадянина формує матрицю суспільства і держави. Мова в цьому процесі відіграє першорядну роль не тільки тому, що без неї людина немислима, а й тому, що мова — духові кордони нації. Мова не просто голос суспільства — вона характер його розвитку.

Українська мова — винятковий приклад блюзнірського втручання суспільства в її зовнішню історію (сотні заборон та обмежень різної окупаційної влади Польщі, Московії, Румунії, Угорщини, Австрії) та унікального більшовицько-московського винаходу: втручання у фонетичну та лексико-граматичну матрицю мови. Коли вже неможливо було заперечити українську мову як самодостатню систему, що автоматично породжувала націю та державу, у тридцятих роках ХХ століття виникла ідея уподібнити російській мові. Політичним інструментом такої зміни стали урядові постанови та рішення, а звідси задіяні внутрішньомовні чинники — зміна мовної норми.

Норма літературної мови — це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний чинник, що відповідає мовній системі й становить єдину можливість або найкращий для конкретного випадку варіант, що відбрало суспільство на певному етапі розвитку [3, с. 94]. Норма формується на основі низки критеріїв, серед найважливіших: територіальний (синтез південно-західного, південно-східного та північного говорів); критерій авторитетних письменників (зокрема, Т. Шевченка, з якого тріумф народної мови, на протиположності до книжної, став незворотним); відповідність мовній системі — її внутрішнім законам та закономірностям; національно-ідентифікаційний — не лише збереження мовної традиції, а й центральна увага до унікальних мовних ознак, на протиположності до нівеляційних процесів інтернаціоналізації чи уніфікації лексики, і навіть граматичних категорій — а звідси потреба формувати захисну вісь “своє” — “чуже”. Цілком другорядним є статистичний критерій, особливо у теперішніх постколоніальних умовах розвитку суспільства, значна частина якого, з огляду на об'єктивні історичні причини, володіє радянською недоукрмовою, а не українською мовою своєї держави. Отож, мовна норма — це синтез внутрішньомовних та позамовних чинників, що відображають напрям розвитку суспільства. Образно кажучи, це “прапори та емблеми, за

якими можна відрізнити представників різних ідейних та культурних угруповань” [5, с. 192].

Зазначені мовні критерії в добу терору зазнали кардинального перегляду. Мета створити єдиний радянський народ автоматично сягала створення на початковому етапі напівмови — блідій копії “братньої” російської. Задля цього на початку шістдесятих років у системі АН СРСР виникла наукова рада з проблем “закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй”. Ця програма, покладаючись на “ясновидючість” її совєцьких творителів, ділила мови на більш рівноправні й менш рівноправні, позаяк “сфера їх подальшого функціонування далеко не однакова”. На цій підставі мови народів СРСР розподілили на перспективні й неперспективні. До перших, крім “великої російської мови”, зарахували вірменську, грузинську, латиську, литовську, естонську. Решта мов, серед яких і українська, — потрапили до неперспективних [3, с. 50]. Відправним пунктом до цієї “неперспективності” було не тільки примусове вивчення російської у школах (від 1938 року) та добровільне української (з 1958-го), а відтак навалне перетворення українців на перекошечених двомовців (з гіршим-кращим незнанням обох мов), але й безпрецедентне спотворення Українського правопису 1933 року як основного мовного кодексу. І це спотворення і досі чинне!! Далі взялися до лексичної кодифікації через перекладні та тлумачні словники... **Так створено радянсько-російську норму української мови.**

Пропонована праця покликана зобразити нищення автентичної мовної норми крізь призму лінгвоциду. Більшість практичного матеріалу цієї праці почерпнуто з усного та писемного мовлення українських посадовців: депутатів і чиновників, які фактично стали закладниками спотвореної мови. У поневолених умовах вільна мова стала жертвою тоталітарного суспільства, що послідовно працювало на абсолютне відчуження лінгвоносців від своєї мови, а отже, і самих себе. Сьогодні таких немало-небагато: відповідно до перепису населення 2001 року, 85,2 % українців назвали рідною українську мову і 14,8 % — російську. А це близько 5 мільйонів — ось він, головний чинник дестабілізації України в Україні. Поряд із цим незмірно більша кількість суржикомовців — ще одного “плідного” результату політики двомовності радянської доби: “Мова — це також обличчя народу, воно тяжко спотворене” [1, с. 22].

У третьому тисячолітті на зміну тоталітаризму прийшла доба лібералізму — щоденного безкарного вбивання найвищих національних і духово-моральних цінностей на догоду прагматичному молохові та диявольському компромісові. Очевидно, що ідеологія вседозволеності запанувала в мові через нігілістичне трактування норми і сприйняття її лише як інструментального чинника, зведеного до примітивного порозуміння. За таких умов відродження убитої норми — справа надскладна, але не безнадійна. Бо Правда. І що швидше вийде мова на цю дорогу Правди, то й суспільство набуватиме ознак потрібної культури й добробуту: “Блузнірство говорити про те, що духовне життя залежить від економіки і добро-

Ірина Фаріон

бути, коли перед очима долі замучених, переслідуваних, репресованих українських письменників. Чомусь в історичне безсмертя увійшли саме вони, а не ті, що процвітали за всіх режимів. Так що все це — злиденство духу, популістські дурниці...” [1, с. 21].

Було б дивно писати цю працю за нормами досі чинного Правопису 1933 року. Це наче прийняти вбивство і мовної норми, і творців цієї норми, кодифікованої у Правописі 1929 року. Аби полегшити сприйняття мовно-правописної Правди, **головні** засимільовані радянським правописом ознаки та їхні правильні відповідники, використані в цій праці, подаю в таблиці [більше див. 4].

Отож, бажаю всім плідної подорожі дорогами мовної норми, яку так наполегливо впродовж понад трьохсот років намагалися повести московським шляхом.

§1. Фонетична норма: гармонія чи дисонанс?

Сталий правопис і стала однакова (у межах можливого) вимова — це цемент суспільства, бо це ж найхарактерніші ознаки єдиної мови народу.

Олекса Синявський

1.1. Звуки — національні коди

Пізнання й опанування будь-якої мови розпочинається з найнижчого і фундаментального рівня мовної будівлі — звукового. Правильна вимова звуків і наголошування слів — не тільки елементи культури мовлення. У звуках як найменших первнях відображення світу згорнена вся історія виникнення нашої мови і її сьогодення. Звукова матерія мови як стрижень її структури резонує й відлунує тим, що в неї закладає природа: який голос, який і відголос. Існує, на думку К. Фослера, неминуча відповідність між уявленнями народу про світ, його фантазію і тим, як він вимовляє звуки. М'якість і краса нашої вимови суголосна із красою та почасти м'якістю української душі.

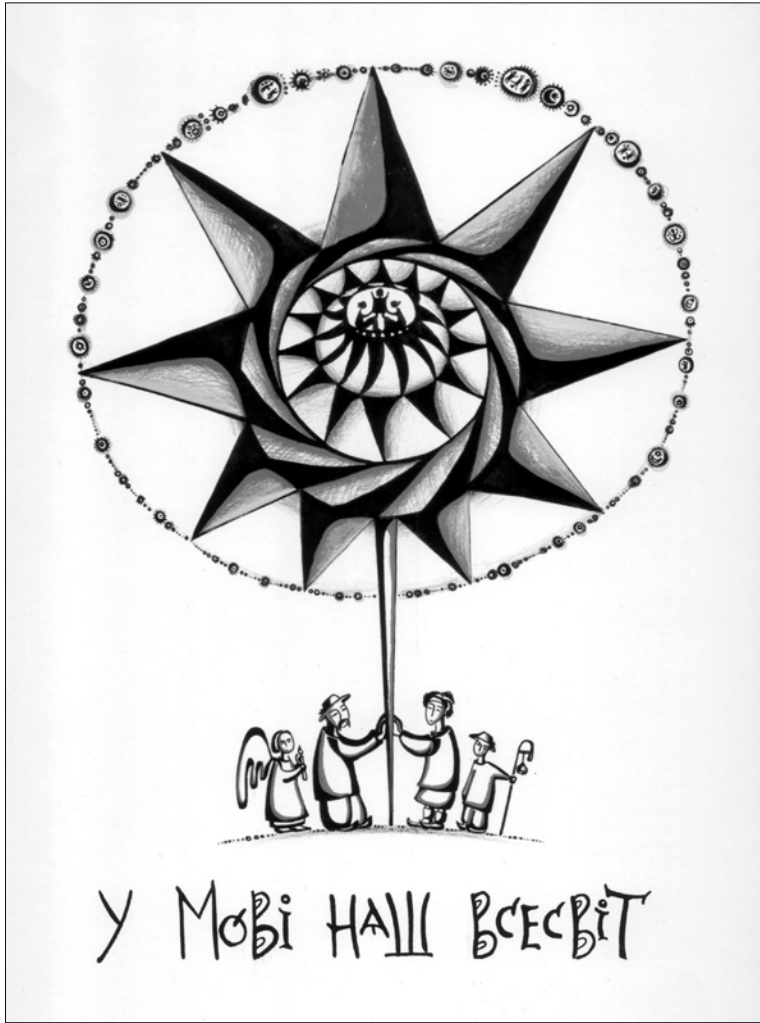
Попри неминучі зміни, фонетика — це найстабільший і найконсервативніший складник мовної системи. Це та звукова нитка, що сягає найдавнішої історії й нанизуює на себе всю мовну систему, творючи з неї неповторність. Це та основа, яка вможливує “відбудувати етимологію (походження — Авт.) слова” [5, с. 21]. У членороздільному звуковому прояві себе його мислетворча сутність, а в нечленороздільному — почуття [51, с. 79].

Якось на кемпінгу, неподалік

Правопис 1933 року і 2007 року	Правопис 1929 року
I. Фонетична асиміляція іншомовних слів	I. Питоме передання іншомовних слів
1. грецький звук <i>тета</i> τ (<i>th</i>) передано через ф : <i>кафедра, Афіни, скіфи</i>	1. грецький звук <i>тета</i> τ (<i>th</i>) передано через т : <i>катедра</i> (гр. <i>kathedra</i>), <i>Атени, скити</i> (бо <i>Марта</i> , а не <i>Марфа</i> ; <i>театр</i> , а не <i>феатр</i> , <i>католик</i> , а не <i>кафолик</i>)
2. передання збігу голосних ia — ia : <i>соціальний, матеріальний</i> iu — iu : <i>тріумф, Іуда, юдаїзм</i> io (початкове) — io : <i>іон</i> oje — oe : <i>проект</i> au — au : <i>аудиторія</i>	2. передання збігу голосних ia — ia : <i>соціальний</i> (бо <i>діяльний, Маркіян</i>) iu — iu : <i>тріумф, Юда, юдаїзм</i> io (початкове) — йо : <i>йон</i> (бо <i>йогурт, Йосип</i>) oje — oe : <i>проект</i> (бо лат. <i>projectus</i> “кинутий уперед”) au — ав : <i>авдиторія</i> (бо <i>автобус, Австрія</i>)
3. е (в початковій позиції) — є : <i>Європа, євро</i>	3. е (в початковій позиції) — є : <i>Європа</i> (гр. <i>Euroa</i>), <i>євро</i>
II. Морфологічна асиміляція	II. Питомі форми
1. вилучення закінчення -и родового відмінка однини іменників третьої відміни: <i>любов-і, незалежност-і</i>	1. закінчення -и родового відмінка однини іменників третьої відміни: <i>любов-и, незалежност-и</i>
2. вилучення закінчення -и родового відмінка однини іменників четвертої відміни: <i>імен-і, племен-і</i>	2. закінчення -и родового відмінка однини іменників четвертої відміни: <i>імен-и, племен-и</i>
3. незмінюваність чужомовних іменників середнього роду з кінцевим -о після приголосного: <i>на таблю, в кіно</i> (бо так у російській та французькій)	3. змінюваність чужомовних іменників середнього роду з кінцевим -о після приголосного: <i>на табл-і, в кін-і</i> (бо <i>в сел-і, на блюд-і</i>)

ЗНИЩЕННЯ, ПОШУК, ВІДНОВА

Плакати Оксани Васцьків

Дрездена, я попросила англійською горняк чаю, на що мені по-німецькому коректно із розумінням-нерозумінням відповіли: “Nicht tea [ti:] — tee [te:]”. Лише один звук робить це слово англійським або німецьким. І саме за цим коротким звуком (фізики сказали б мінімальним порухом повітря, а фізіологи — роботою мовленнєвого апарату) криється відчуття своєї Батьківщини, духовним домом якої є мова, відмінна найперше від іншої за звуковим складом. Передусім це стосується споріднених мов, адже тільки звукове оформлення спільних за значенням слів робить їх окремими мовами. Білоруський філолог В. Рагойша спостеріг, що Р. Лубківський, перекладаючи вірш білоруського поета Цьоткі “Небувалі часи”, змінив лише вимову, але не лексику, синтаксис і ритм (див. табл. на с. 9 — Ред.)

Якщо головна відмінність між усіма слов'янськими мовами у звуковому оформленні слів, то ми зовсім не застраховані від лінгвокумедностей: назву програми української поп-групи “Океан Ельзи” — “Сосни” у Росії прочитали як “Сосні”, а назву львівської крамниці “Едем” якийсь зайшлий росіянин інакше, як “едем” прочитати не зумів... Натомість малорос Мина Мазало з однойменної п'єси М. Куліша ніяк не міг позбутися одного з фонетичних визначників нашої мови — звука [г]:

“Оце саме “ге” і є моє лихо віковичне. Прокляття, якесь кайнове тавро, що по ньому мене впізнаватимуть навіть тоді, коли я возговорю не те що чистою руською, а небесною, ангельською мовою”.

Показовою щодо різночитання була церковнослов'янська мова, що подала з моравського діалекту болгарської, але, ставши мовою священних текстів, у різних кутках слов'янського світу озвучувалася відповідно до фонетичних норм корінних мов: української, російської, білоруської, сербської. Для прикладу: “Господи, помилуй!” і “Госпаді памілуй” чи “Вірую во єдиного Бога Ісуса Христа” і “Верую во єдинава Бога Ісуса Христа” тощо. Однак 1686 року заборонено церковні відправи українською мовою і запроваджено російську вимову церковнослов'янських текстів та обов'язковість “чистого російського язика” в Київській академії. Власне на цей час припадає вислів М. Ломоносова (1746 р.) про фонетичну своєрідність нашої мови: “Сей діалект съ нашим очень сходен, однако его ударение, произношение и окончанія реченій отъ соседства съ Поляками и отъ долговременной бытности подъ ихъ властію много отменились или прямо сказать попортились” [18, с. 62]. Не коментуватимемо, “прямо сказать”, безглузлости другої частини Ломоносоваго твердження, лише зазначимо, що українська вимова від най-

давніших руських часів разом із поширенням християнства та церковними книгами, писаними церковнослов'янською мовою у фонетичній українській адаптації, пішла углиб Росії й міцно затрималася там, усупереч зазначеній забороні, не тільки у мові церкви, а й інтелігенції. Про це свідчать церковнослов'янські тексти російської літературної мови старообрядців XVII—XVIII ст. До основних рис цієї системи, порівняно з сучасною російською, за спостереженням професора О. Ткаченка, належать такі [39, с. 14]:

1. Твердість приголосних перед **е**: не, Христе (кличний відмінок);
2. Збереження редукованих (коротких) **ъ, ъ**: грехъ, днесъ;
3. Брак переходу **е fi o** у наголошеній позиції: *идеть, идети*;
4. Брак переходу **о fi a** або його скороченої вимови (редукції) в ненаголошеній позиції: *воставъ, своихъ*;
5. Фрикативна вимова **г** у всіх випадках: *долгъ, Господь, Бог*;
6. Відносна твердість **щ, ч** перед **а, е**: *сушая, паче*.

Отже, київська говірка з її провідними фонетичними рисами посіла на довгий час (аж до половини XIX ст.) [11, с. 128] провідне місце у високому стилі (літургійному) російської мови, хоч, зрозуміло, що в народнорозмовній російській мові здавна виступали питомі фонетичні риси: пом'якшеність приголосних перед **е, г (g)** проривне, акання тощо. “Поряд з цим російська мова, формуючись як окрема мова, мусила на цьому шляху долати давньокиївський, за своєю суттю, український вплив”, що був відображений у сакральних текстах, “де до збереження традиційної вимови зобов'язує сама повага, шанованість текстів як духовної спадщини, заповіданої від предків” [39, с. 14].

Очевидно, що саме звукове тло творило з цієї духовної спадщини надбання суто національне, позаяк фонемі (звукові типи) у звуковій реалізації виконують функцію національного визначника. І хоч, до прикладу, англійською мовою розмовляють не лише в Англії, а в Ірландії, у Канаді, в США, в Південній Африці, в Австралії, в Новій Зеландії, саме у фонетиці мовців усіх цих країн спостережено найпомітніші розбіжності. Кожна мова “прив'язує етнос до його природного оточення, до ландшафту, до того кривного, предметно обжитого космосу, з рослинистю та звіриною включно, котрий становить неорганічне тіло народу”, через те, переселяючись на інший терен, мова “мінється, пристосовується до нових природних умов”. Так, по-острівному скуплене “**in**”, знакове для Старої Англії (у фортецю, у сховок), на американських просторах перетворюється в “**on**” (на долоні). Образно кажучи, “так котиться площиною більярдна куля, усе відкрито, мов на долоні — не в яйці, ...американський космос владно диктував мові-емігрантці свої правила поведінки” [7, с. 107]. І хоч історичну основу американського варіанта англійської мови складає мова півдня Англії XVII—XVIII ст., сучасний її варіант — це вислід наступного самостійного розвитку мови вже на американських теренах.

Натомість українська фонетика навіть сільських і міських мешканців своєрідна, а діалектне розшарування нашої мови — це цілий оркестр фонем (звукотипів), найнесподіваніше озвучений місцевим мовленням, що, безперечно, зумовлено давніми фонетико-історичними процесами у діалектних групах протоукраїнських племен. На основі фонетичних діалек-

ШАНОВНА ГРОМАДО!

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка запрошує Вас на урочистий вечір з нагоди 140-річчя Товариства “Просвіта”, який відбудеться 8 грудня 2008 року в приміщенні Національної опери України. Початок о 17.00.

Довідки за тел. 279-54-68

тологічних досліджень зазначимо, що в галузі фонетики **південно-східні** і **південно-західні** говори мають багато спільного і протиставлені **північному** наріччю [15, с. 34—44]. Отже, географічні терени якнайтісніше пов'язані зі звуковим тлом мови, і навіть так, що формують його. За повідомленням литовських учених-геофізиків, складена карта електромагнітних полів на території республіки збігається з картою литовських діалектів із точністю до 1 км [7, с. 107]. Себто кожний терен, де проживає корінний, історичний етнос, має власну енергетику, яку випромінює Земля. І власне ця енергетика тисячолітньої форми менталітет і мову корінного населення. Відтак, інша мова — інший менталітет [17, с. 145]. **Якнайменші фонетичні зсуви** і **це якнайбільші зміни у мовному стрижні**. Бо фонетика — основа будь-якої мовної системи: “попри можливість окремих фонологічних інтервенцій, що можуть вплинути на характер артикуляційної бази, — мова йде на будь-які зміни дуже важко” [44, с. 137]. І зрозуміло чому: за фонетичною своєрідністю криється онтологічна, себто буттєва природа самої мови. Звуки — це множина змістів, відомих тільки певній мові. За видатним лінгвістом-філософом В. Гумбольдтом, звук своєю індивідуальною якістю вказує на якість предмета [51, с. 79]. Через те звукове спотворення — це глибинні зсуви у мовній структурі.

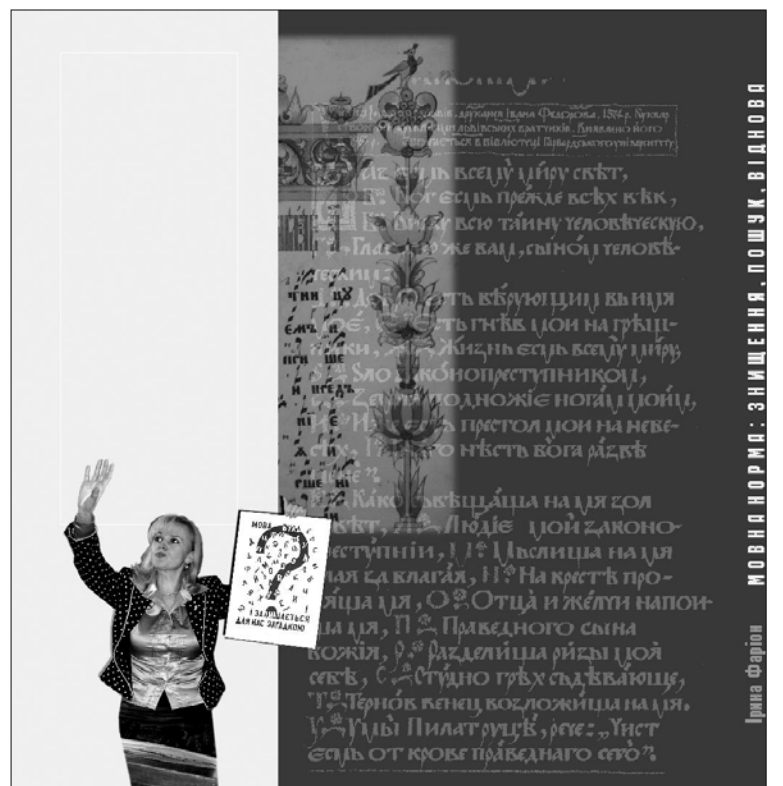
Мову, не без огляду на її звукову форму, швейцарський мовознавець Ф. де Сосюр порівняв із симфонією, реальність якої не залежить від способу виконання. Себто помилки, які допускають музиканти (буквально — це ми, мовці) не шкодять цій реальності. Бо вона просто є. Вона самодостатня. Така метафора дуже яскрава, але, на

жаль, безутішна. Симфонія — це свято. Для її виконання завжди шукають вправних музик, а то й віртуозів. А мова всюдисуща: все у ній, і вона у всьому. **Вона — це час світу: в ній минуле, теперішнє, майбутнє.** Ось тільки виконавці мови такі, як іхне розуміння мови, і найчастіше це розуміння не відповідає мовній природі, — **бо воно лише комунікаційно-споживацьке, або інструментальне.** А слово “у своїй суті є аж ніяк не звуковим, а чимось безтілесним, утвореним не матеріальною субстанцією, а виключно відмінностями, що відокремлюють його акустичний образ від усіх інших” [35, с. 151]. Мовна відмінність передусім звукова, попри, здавалось би, універсальний акустично-фізіологічний аспект звука. Звукові відмінності роблять нас іншими серед носіїв чужих мов та іншими роблять слова всередині нашої ж мови. Отже, інакшість — це і є сутність. Саме вона закріплена у мовній нормі, яка визначає модель поведінки кожного мовця, як, до речі, модель поведінки громадянина визначає конституція чи модель поведінки людини — мораль.

Далі буде.

Література

1. Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. — К., 1999.
2. Масенко Лариса. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. — Київ, 2004.
3. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. — К., 1976.
4. Фаріон Ірина. Правопис — корсет мови? (Український правопис як культурно-політичний вибір). — Львів, 2006.
5. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова. Культура. Влада. — К., 2000.

Ірина Фаріон. Мовна норма: знищення, пошук, віднова

І песні заціхлі, і смеху не відна,
І дзеці старенькімі стали.
І ноты весёлы музикам
братъ стыдно,
Радосны струны парвали.
І фарбы артыстаў
смутна рисууюць,
І цені ясны вміраюць.
І вершы паэты з жалем
рыфмуюць,
І сэрцы кроўю сплываюць.

І пісня затихла, і вітхи не видно,
І діти старенькіми стали.
І ноту веселу музикам
братъ стыдно,
Радісні струны порвали.
І фарби художників
смуток малюють,
І тині ясні вмірають.
І вірші поети з жалем
римують,
І кров'ю серця спливають.

Святослав МІЗЕРНЮК
Фото автора

Що ж приховувала комуністична ідеологія і пропаганда, якщо постійно забамбулювала психіку ще з дитячого садочка — “виховувала” потрібний “світогляд”. Змушувала дітей і молодь — починаючи від жовтенят до комсомольців — організовано покладати квіти до пам’ятників, читати вірші радянських поетів про партію, щасливе дитинство і світле майбутнє: щоб слова звучали пафосно, просякнуті любов’ю до країни рад, вдячністю тим “героям”, які стоять на постаментах.

Це забамбулювання діялось із покоління в покоління — настійливо, ґвалтівно — всі 70 років! Спробуй-но не прийти на мітинг! А коли тріснула тоталітарна система і розкрилися спецархіви, до яких ніхто раніше не мав доступу, нарешті мільйони українців-сучасників дізналися цю страшну правду: хто є хто. Її підтвердили незаперечні факти і документи — свідчення двохсот тисяч людей та прізвиська мільйонів згаслих життів, яких виморили голодом на рідній землі. Скоєно злочин світового масштабу!

Що ж сховано під гранітом пам’ятників, шоломами на головах тих постатей, у їхніх байдужих, холодних, мертвотних і жорстких поглядах?

Якою ж нелюдською — потворною й цинічною — мала бути владна система, щоб примушувати людей нести квіти, вклонятися ликам гранітних бовванів, які за життя одним розчерком пера прирікали мільйони на голодну смерть! Диявольська машина комуністичного режиму не щадила ні дітей, ні жінок, ні старих, випалювала їхні душі, втопувала в землю і мертвих, і тих, хто ще дихав!.. Так викосити людські життя могла лише чума Середньовіччя... Але щоб у ХХ столітті! Навіть найлютішим дикунам таке було б не під силу. Це вчинила купка “вождів” і “вождиків” комуно-радянського режиму: натхненники більшовицької ідеології й ленінського терору, які були безпосередніми виконавцями репресій та штучного Голодомору-геноциду, а тепер увічнінені в мармурі, граніті, бронзі та гіпсі в усій Україні.

Як може почуватися український громадянин, маючи людську гідність, коли нині, у 75-ті роковини цього страшного Голодомору в Україні, поряд із пам’ятними знаками пошанування жертв 1932—1933 років то тут, то там бовваніють пам’ятники цим нелюдам, досі не утилізовані?! Тому закономірне рішення Міністерства культури і туризму України від 31 жовтня 2008 року “Про пам’ятки, взяті на облік відповідно до законодавства Української РСР, що не підлягають занесенню до Державного реєстру нерухомих пам’яток України” та висновок Інституту історії НАН України про демонтаж у Києві монументів діячів радянської епохи, причетних

ПРАВДА, СХОВАНА В ГРАНІТІ

Вісімнадцятий рік незалежності України на вулицях і майданах, у скверах — і не лише в столиці, а майже у всіх обласних центрах, районах, містах і містечках, у селах, — досі стоять у бронзі, мармурі й граніті пам’ятники як символи-ідоли радянської влади. Витрачено шалені бюджетні кошти, людські й трудові ресурси на їхнє створення і встановлення. Хто ж насправді були ці люди?

У художньому сенсі пам’ятники не розкривають душі компартійних діячів. І ніколи ніхто не замислювався, яка та душа і чи була вона в того чи іншого компартійного функціонера?!

Ідучи Києвом на зустріч із пам’ятниками, я розмірковував над загальнолюдською проблемою моралі й гідності.

до репресій та Голодомору-геноциду українського народу.

На вулицях Києва знайомлюсь із цим сірим, холодним жахіттям — відображенням минулої дикунської радянської доби: безліччю пам’ятників В. Леніну, чекістам, Г. Петровському, В. Чубарю, Д. Мануйльському, Н. Крупській, героям великого жовтня, С. Косіору...

1970-го в сквері на розі вулиць Артема і Глибочицької встановлено С. Косіору пам’ятник-бюст на гранітному постаменті. Як зазначає енциклопедичний словник радянських часів, С. Косіор з 1929 року займався плануванням індустріального розвитку Києва.

А насправді, працюючи десять років (1928—1938) генеральним секретарем ЦК КП(б)У, входив до республіканського ядра організаторів Голодомору і забезпечував його здійснення на всіх рівнях. Інформація з архівів, яку ретельно приховували, розкриває злочин Кремля проти українського народу, нанесення цілеспрямованого удару селянству України.

“Если не возьмёмся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять...” — писав Й. Сталін до Лазаря Кагановича.

А голова уряду СРСР В. Молотов стверджував: “...буде в нас хліб — буде радянська влада. Не буде хліба — радянська влада загине”.

І далі: “...реакційний український мужик” хліб добровільно не віддасть, нам його треба забрати”.

Як засіб нищення соціально-економічної бази національної ідеї — українського селянства — Й. Сталін і його соратники створили й використали Голодомор 1932—1933 років.

18 листопада 1932 р. Політбюро ЦК КП(б)У наказало голові ДПУ Соломону Реденсу та Станіславу Косіору розробити план ліквідації “куркульських” і “контрреволюційних” гнізд, фактично ж це означало знищення українських селян — власників (Ярослав Файзулін, “Правда про злочин Кремля”, Український інститут національної пам’яті).

У січні 1933 року другим секретарем ЦК КП(б)У і секретарем Харківського (столичного) обкому партії став посланець Й. Сталіна П. Постишев, який залишався секретарем ЦК ВКП(б) і членом Політбюро ЦК. А генеральним секретарем ЦК КП(б)У був С. Косіор. Кампанію репресій проти тих комуністів, які не мали сил стати катями власного народу, очолював П. Постишев. Починаючи з 1933 р. із КП(б)У виключено 100 тисяч осіб. Їх розстріляли або вислали.

ЦК КП(б)У, РНК УРСР, десятки тисяч місцевих партійних і радянських керівників, суд і прокуратура, органи ОДПУ діяли на території України проти власного народу так, як нечасто доз-

воляли собі загарбники в окупованій країні.

Штучно створений сталінським керівництвом Голодомор був однією з найжахливіших за останні кілька століть трагедій українського народу. Щоденно від голоду гинули десятки тисяч селян. І просто неба, на дорогах. Ізолювали від світу виїхати з села, щоб утекти від лиха і якимось вижити самим або хоч би дітям, було зать! Репресивні воєнізовані загони повертали знесилених утікачів назад, немов припилювали їх до землі... Так діяла кремлівська кліка разом зі своїми сатрапами, виставивши скрізь в Україні ще й міліцейські кордонони. Рятунку не було: з одного боку — голодна мученицька смерть заглядала у вічі, з іншого — зловісна репресивна система живцем трощила й домелювала. Найголовніше її ядро, організатори цих жахів — П. Постишев, С. Косіор, В. Чубар, Г. Петровський та інші.

У першій половині 1932 року С. Косіор свідомо замовчував масовий характер голоду, уникав сталінського гніву, балансує між політбюро ЦК ВКП(б) і партійними низами в Україні, а в другій половині 1932-го брав безпосередню участь в організації та сприянні Голодомору. Знаючи про справжні причини голоду в Україні, Косіор цинічно й зухвало пояснював, що до цього призвело “погане господарювання і неприпустиме ставлення до суспільного добра — злодійство й розтрата хліба”. А в липні 1932 р. на III Всеукраїнській конференції КП(б)У активно підтримував вимогу Л. Кагановича і В. Молотова повністю виконати значно завищені плани хлібоздачі в Україні. За його ініціативою створено колгоспні фонди (постанова ЦК КП(б)У від 18 листопада 1932 р.). На початку 1933 р. ці фонди (разом із насіннєвими), за директивою Й. Сталіна і В. Молотова та безпосередньої підтримки Косіора вилучено як залік виконання плану хлібозаготівель, що стало однією з головних причин Голодомору 1932—1933 рр. в Україні.

С. Косіор — організатор штучного Голодомору 1932—1933 рр. в Україні та виконавець політики фізичного й духовного геноциду українського народу, ліквідації “українізації” та проведення політики зросійщення, розгортання антиукраїнського терору, фабрикування численних політичних процесів та масового винищення національної інтелігенції.

Ці “вожді” і “вождики” були злочинцями і негідниками разом зі своєю партією, а крім того — послідовниками бандитської ідеології. З ними пов’язаний і розбій Муравйова: банди, які прийшли в Україну, розстрілювали в Києві всіх підряд... Тож “вожді” не лише доклали чорну руку до нищення українського народу, а постійно сповідуючи комуно-більшовицьку ідеологію, морально відповідальні перед пам’яттю людей.

Нині молоде покоління про них не знає й не згадує: стоять на постаментах, як боввани! Їхні пам’ятники занехаяні, заплінені: ніхто не взяв ганчірки й не помив. Усе розсипається, йде тріщинами. Нікому вони не потрібні, а комуністи, носії тієї ідеології та її пра-

вонаступники, репетують про якусь пам’ять!.. А де ж та пам’ять про мільйони життів, замордованих комуністичним терором? Чому ці ідоли, тоді живі постишеви, косіори, петровські, цілий сонм вірних ленінців, маючи необмежену владу, не допомогли цим мільйонам вижити?! Не врятували їх... Тому що це — злочин всієї системи, тієї ідеології! І те, що люди не були потрібні системі — факт. Так було і з чорнобильською трагедією, коли від людей приховали правду, змусили йти під радіонуклідним дощем Хредастиком, прирікаючи ще живих на повільне вмирання від онкозахворювань. Це реальне ставлення комуністичної системи до свого громадянина, яким ніколи ніхто не цікавився й не переймався. І це був злочин із того самого ряду, що й Голодомор.

Наступного дня ще йду до пам’ятника С. Косіору. Бюст демонтовано вночі, біля постаменту порожньо: ні комуністів, ні їхніх “сліз”. Жодних пікетів. Удень попіарилися з прапорцями — та й пішли геть.

Ось так, роздумуючи, зупиняюсь на перехресті Інститутської й Липської, де пам’ятник Д. Мануйльському. А біля Парламентської бібліотеки на постаменті — навіп-постать Г. Петровського (з 1920—1938 рр. член Політбюро ЦК КП(б) України). На майдані біля станції метро “Либідська” — пам’ятник чекістам: прямокутна вертикальна стела з червоного граніту, на якій висічено обличчя бійців-чекістів, які боролися за встановлення радянської влади. На пам’ятнику напис: “Мужнім чекістам, бійцям революції...” А вгорі, над ним, великими червоними літерами: “КАТИ УКРАЇНИ”. Як прямих виконавців геноциду українського народу ідентифікувала їх міська організація Конгресу Українських Націоналістів.

На вулицях Києва — аж вісім пам’ятників В. Леніну, а дев’ятий — на бульварі Шевченка ніби позирає у вікна киян... Здається, голосами замордованих Голодомором промовляє до них навіть бруківка: “Ви стоїте на наших сльозах, крові й кістках!.. Щоб вивищитися, постати в граніті, — відняли життя в мільйонів...”

Кажуть, у Франції пам’ятників не знищують, бо їх будував народ. У нас — загарбникам і катам українського народу — ці пам’ятники будувала компартія, її ЦК — за рахунок державного бюджету, замість того, щоб дати людям, які мешкали у темних і сирих підвалах, або тулилися по п’ятеро—восьмеро сімей у комунальних квартирах, нормальне житло чи збудувати нову школу. Тож наче з гумором зазирає у вікна киян мармуровий монумент Іллічу: “Невже у вас не досить своїх героїв-мучеників, які віддали життя за незалежну Українську державу?!”

Так, час вже прибрати всі кам’яні брили-потвори і подбати про національну історичну героїчну пам’ять народу, якщо хочемо розбудувати міцну квітучу Україну.

Олександр ФЕДУК,
дійсний член Академії мистецтв
України, професор НАОМА

Мені ввижається, що за чверть століття у Києві зникнуть дерева, не стане парків і зон відпочинку, а воду з водогонів ощадливо відпускати будуть скупими порціями протягом, можливо, однієї-двох годин на добу. Причиною екологічного лиха стане хижачко-недбайливе господарювання керівників сучасного Києва. І нащадки наші повернуться думками до Володимирівського Києва і мовлять згірко: “Які ж бо вони свого часу були необачні, нехазяйновиті”. Помилувався лірикомантик Володимир Сосюра, пишучи: “Нам заздрити будуть нащадки”. Переконливіший був Тарас Шевченко, прорікаючи: “Нехай бачать сини і онуки, що батьки їх помилялись”.

Бездумна, азартна, наживна, скандальна забудова теперішнього Києва, що призвела до неприхованої, на рівні хижачьких інстинктів боротьби за землю, нинішній варварський дерібан — усе це наслідок розгнужаної загарбницької політики голови Київської міської державної адміністрації: вчорашнього Олександра Омеляченка, нинішнього Леоніда Черновецького разом з його поплічниками: басами, довгими, журавськими, кільчичькими. У них ані клепки культурної, ані совісті, бо їм лишень одне в голові: “money forever!”, рекетирсько-рейдерські наїзди на парки, сквери, на придніпровські кручі, на центральні майдани, лікарні, на землі всесвітньо знаного скансена в Пирогові, безсердечні, поза здоровим глуздом плани та перспективи забудови на Аскольдовій могилі — всупереч християнським моральним цінностям і повазі до пращурів та їхніх поховань. Додаймо сюди ще й уперто-тупоголове посягання на територіальну цілісність Олександрівської (Жовтневої) лікарні.

Цей перелік “діянь” нинішньої й попередньої київської (столичної!) міської влади можна множити і не буде кінця-краю, як не буде скону сьогоднім плачам уболівальників-патріотів рідного міста: “Що за напасть на наші голови? Звідкіля ці гуни круками злетілися, аби псувати красу міста?” Скільки гуни захоцять, стільки будуть, і ніхто з них не замислиться: у Києві обмаль дитячих майданчиків, бракує садків, шкіл, спортивних осередків, не вистачає лікарень, продуктивних крамниць, ідалень з помірними цінами. Від Хрещатика до Львівської площі — жодного магазину! У київських бонз щезла під намитим для нових будмайданчиків піском елементарна турбота про соціальний розвиток столиці! Київ принижено й зневажено, мораль у ньому впала до критичної межі, ніхто не дбає про дітей, молоде покоління розплодилося по всіх кварталах міста — що гриби-поганки — казино-притони, “віталні” з гральними автоматами, центри з червоними ліхтарями, еротичними шоу. Київ перетворили на унікальну гуральню-броварню, де на кожному кроці: на тротуарах, вулицях, під брезентом в антисанітарних “буцегарнях” — розливають алкоголь, де бравада з пляшкою спиртного, пива в руці набула загрозливого характеру. Подвоєна загроза в тому, що “марш охмелілого парубоцтва-дівочства на теренах столиці” відверто підтримують ділки некоректної азартної стилістики життя, що мають підтримку нинішньої влади і, можливо, діляться з нею тінювими прибутками. Дерібанять між тим землю в стольному граді Києві; не вгадаєте, скільки ресторанів, казино, неоподаткованих притонів на нас очікує! Лихо-лишенько...

Писали тужливо не раз: Київ

УМЕРТВІННЯ ПО-КИЇВСЬКИ Гострі, але небезпідставні нотатки

Руїни будови на Інститутській, 3

зганьблено, понижено в культурі! Відколи? Не від піонера, “відмінника-студента” Леоніда Черновецького це диявольське дійство почалося. Попередником на посаді Київського міського голови був напівосвічений-напівінтелігентний, частогусто брутальний Олександр Омеляченко, і в оте його сумне правління розпочався тотальний наступ на культуру. Це він, міський голова О. О., легким розчерком золотого пера порозганяв геть усі мистецькі, музичні книгарні з центру міста, це він зазіхнув на майно творчих спілок, це він другим розчерком за згоди тодішніх його босів, за підтримки вельми серйозних фінансово-політичних “авторитетів” поклав криве око на будівлю колишнього виставкового павільйону Міністерства культури і туризму України на Інститутській, 3. Нащадки пам’ятатимуть: це він розгнужав будівельну істерію. Сан Саничу, це з вашого повеління не відбулося в столиці відкриття виставкового залу, який, відповідно до проєктів, передбачали реконструювати для експозиції творів українського мистецтва ХХ століття Національного художнього музею України. Це ви, Сан Саничу, фактично зруйнували Музей історії Києва, передавши приміщення судовій владі. І це з вашої вини Музей історії Києва віддали у притулок до Українського дому... а через рік-другий з фондів того самого Дому, що є українським, зникли (їх, мабуть, до того розікрали!) 114 картин та ікон, що належали Музею історії Києва.

Не маю сумніву, Сан Саничу, що ви опосередковано причетні й до цієї втрати, і до всіх інших історико-культурних втрат, що їх знала столична українська культура. Послухайте мене як київського виборця: коли знову претендуватимете на затишне крісло, не обмежуйте себе цукерками, які ви роздавали в Будинку офіцерів. Попросіть у Леоніда Черновецького гречки та олії... для бідних пенсіонерів. Бо плаче від вас культура, Сан Саничу, знакова постать безкультур’я!

Київ за часів “відмінника навчання” у ВНЗ Леоніда Черновецького форсовано й успішно перетворюють на постінтернаціональний крейсер сектантської космічної бездуховності, де знеславлено пам’ять про національну спадщину Св. Володимира і пам’ять про наших пращурів-дідов-прадідів. Врешті про світочів української культури, той Київ, що віддають на поталу поганам, що стримано протестує проти свавілля алілуйщиків

— басів-довгих-журавських. Чого не вчинили варвари, те зробили нинішні гуни на чолі з різномасними пройдисвітами, імена яких непокірні сміливіці щочоці “висвітлюють” фарбою на київських бруківках!

Держава — це дух народу, єдність і міць нації. А де у Києві той дух нації, сила, сміливість і єдність, братерство народу, коли знесилених і голодних бабусь і дідусів згадують лише під час очманілих гендлярських політичних виборів і сумнівних “гречкових” агітацій, купуючи їх дешево за фунт крупки чи пляшину олії? Де вони, ці чесноти, коли понівечено, переключено, здевальвовано і врешті знищено елементарні правила громадянської поведінки за потреби консолідації перед поступом чужинства і його кланово-корпоративних хижачьких навіть не інстинктів, а відвертих грабунків, що їх сприймаючи, ковтаємо, своєю васальною мовчазністю підтримуємо з покірно схиленими українськими чубами?

Київ часів Черновецького доведений до відчаю, бо культуру в місті перетворили на монстра, що стоїть поперек бізнесових доріг. Київ волає згарищами мистецьких майстерень на Андріївському узвозі й клятимися рейдерськими наїздами на інституції культури, він кричить вигнанством книгарень (скільки зусиль докладає знайоме киянам “Сяйво”, щоб відстояти

свою територію і нашу гідність!), зазіханнями “money” на приміщення академічних наукових інституцій, на територію Музею народної архітектури і побуту (чи, не доведи, Господи, не вступили з рейдерами у змову ділки від Національної академії наук України, “дерібанячи” святу земельку?).

...Не вдень, а потайки цьогорічної серпневої ночі басы-довгі-черновецькі розпочали знесення виставкового павільйону на Інститутській, 3, зігнорували укази президентів України (Л. Кучми і В. Ющенка), відповідно до яких приміщення Міністерства культури і туризму України переходило у власність Національного художнього музею України. Але ще торік у вересні лукавий київський благодійник-“гречкосій” Черновецький підмахнув цидулу-рішення знести будову на вул. Інститутській, 3, що фактично, наголошуємо, належала Національному художньому музеєві України. Дав дозвіл на руйнацію фірмі з велемною назвою “Історія міста”. Отака собі трагікомістерійна “історія міста” — казочка про хижого Вовка і Червону Шапочку, де хижий вовк — цілковитий марсіанин...

І колишній мер Омеляченко, і нинішній Черновецький один одного варті: українську культуру босножать — обидва — з причин задрипаного неучтва. Те, що задумав попередник, виконав наступник — попри те, що є низка урядових документів про реконструкцію будівлі на вул. Інститутській, 3: розширити виставкові площі Національного художнього музею, щоб створити експозицію українського мистецтва ХХ століття. Зігноровано урядові рішення, зневажено укази президентів України, розтопано громадську думку киян — столичного міста європейської країни. Освячено — прикро! — межі тупоголових про панацею ресторанного стибу будинків людської деморалізації з купецькими саунами і принизливо-міщанськими рівнями генеалогічного гендлярського плебейства, проігноровано ідеї центрів Помпіду, варшавських нацбібліотек чи мюнхенських реконструйованих пінакотек... Із ким і про що говорити: з Кільчицькою про її модерну кухню чи діаманти колишньої знакової персони, яка не за-

пам’ятала змалку завченого всіма хрестоматійного: величний Дніпро, величний Київ!

Гендлює Черновецький Києвом з його тисячолітньою культурою. Земельку на Інститутській, 3 намагаються через ТОВ “Історія міста” зухвало перевести — хоч би трішечки — на особисті банківські рахунки... Крутиться-вертиться гендлярсько-черновецьке циркове колесо, що приносить йому та його кар’єрній челяді казкові прибутки...

А що в цьому унікальному випадку робить висока державна виконавча влада? Мовчать боги на Олімпі, очманіло витріщила очі челядь: дивина у світі, нема влади, таке навіть Миколі Гоголю не снилося, бо часи ревізорів минулися, ревізори в Україні перевелися, ревізори уже ніхто врешті (вгорі, на верхах) не боїться.

...Приснилося спокійно-мрійливої ночі Леонідові Черновецькому: продати колекцію Національного художнього музею України. Продати її варто, приснилося, очолюваному ним упродовж років “Правексбанку”. Аж упрів, сердешний, а проснувся — стрельнуло: “а чом би й ні?.. Продали земельку — продамо всю колекцію...”

Черновецькі та іже з ними царюють, маючи культуру за ніщо. Нагадаємо: повернені в Україну фрески Михайлівського собору лежали запованими й кілька років чекали, щоб міський голова зволив “освятити” їхне прийняття. Від часів Адама Кисіля до Фундукля і далі до Давидова — такої здичавілої міської влади у Києві не було. Не дивуйтеся із себе, пане Черновецький, руйнуйте наш (не ваш!) Національний художній музей України! Ваша — поки що — козирана! Ваш — довго-журавський-бас...

Агресивно-хижачька всякбудова Києва на початку ХХІ ст., зініційована Омеляченком та Черновецьким, поставила культурне життя столиці України над прірвою катастрофи. Нащадки не пробають нам, збанкрутілим, зманкрутілим, похлопим, що ми не стояли гордо і твердо на рідній землі, а в покорігнули спину перед близознірами в рідній державі. Омеляченки-черновецькі прийшли і відійдуть, наче придорожній порох, — історія, час, майбутнє їм не пробають понівечити покоління за вовчі інстинкти!

Але ми не дримаємо — вдармо в усі лаврсько-михайлівські дзвони: досить, панове гендлярі! Ваших замахів на тисячолітню історію Києва кияни й українці вам не забудуть і не простять. Ніколи! Будьте готові відповісти сповна. Уже завтра. Уже сьогодні.

КИЇВ ОЧИМА ІНОЗЕМЦІВ, ЯКІ ТУТ НАВЧАЛИСЯ

Габрієла ШУТЯКОВА,
доктор біологічних наук,
м. Братислава, Словаччина

У нинішньому травні, після семи років перерви, я знову побувала в Києві. Дуже тішилася і готувалася до цієї зустрічі. У 1956—61 роках нас, іноземних студентів, навчалось в Київському державному університеті ім. Тараса Шевченка багато. 2001-го я відвідала Київ з приватним візитом. Цього року приїхала також.

Зазвичай добиралася в Україну літаком, а цього разу вирішила їхати потягом, бо дуже хотіла надивитися на незалежну Україну, зустрітися з людьми, поговорити з ними.

Нинішній Київ — прекрасне європейське місто. Але мене одразу ж боляче вразила хаотична й бездарна за ці п’ять років забудова історичної частини столиці України. У цьому вбачаю відверту неповагу влади до власної історії та її діячів. Так, на Софійському майдані нав-

проти тисячолітньої святині — собору дерється вгору псевдомодерна вульгарна будова готелю, що викликає відразу й обурення. З нижчих частин давнього Києва, зокрема з Майдану Незалежності, Софії вже не побачиш! Стає очевидно: київська влада на перше місце ставить бізнес, особисту вигоду, а не історію й культуру.

На неповторно-чарівних схилах Дніпра, біля Аскольдової могили, будують грізний хмарочос, хоч київська громада протестує. Але ніхто на це не зважає. О, святий мудрий княже Ярославче, свята Софіє, ваші нащадки закривають вас звідусіль! На одній з найстародавніших вулиць Києва, Андріївському узвозі, замість того, щоб відреставрувати оригінальні старовинні будиночки — пам’ятки минулого, — будують огидні споруди на кшталт подібної до чорнобильського реактора, що стоїть біля музею М. Булгакова.

Обурює бездіяльність міськра-

ди. А може, це цілеспрямоване зневаження неповторно-прекрасного обличчя золотоговерхого Києва? Справді, все це інакше, як злочином, не назвеш.

У місті я перебувала в часи, коли в розпалі була передвиборна кампанія на посаду мера. Київ був засипаний листівками, агітаційними плакатами, “прикрашеними” численними бігбордами. З агітаційних машин оглушувала перехожих дика музика. Враженню гнітюче. Я не пізнавала: хіба це той культурний, чистий, чарівний Київ, у якому ми вчилися в 60-х роках? Трохи далі від центру — купи сміття, страшений бруд на зупинках транспорту. Стільки бруду я не бачила жодного разу, приїжджаючи в попередні роки в Україну.

Вочевидь у вас знову настала епоха безкультур’я і руїни. І не дивно, бо з центру вашої столиці зникли всі книжкові крамниці, позакривали численні бібліотеки, художні майстерні, музеї.

Надія КИР'ЯН

Цього року підбиття підсумків конкурсу відбувалося незадовго до відзначення трагічної дати — 75-річчя Голодомору. І діти не могли оминати цієї теми.

Найкраще вдалося написати про це Есфір Солосі, учениці 8 класу Роменської ЗОШ-інтернату І—ІІІ ступенів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківства, Сумської області. Есфір заслужено виборола перше місце в номінації “Поезія” у віковій категорії 15—18 років. Ось фрагменти з її доробку:

БО СОВІСТЬ І ПАМ'ЯТЬ — ЄДИНІ!

Хай гомін, як стогін, лунає навколо,
Симфонія-реквієм лічить роки.
А ми пам'ятаєм загиблих. І в школі
Важкі перегорнемо знов сторінки...
Давно вже дощами кістки перемито,
Зітхає у полі тополя похила.
Та плаче і досі засмучене жито,
Де вітром насипана стогне Могила...
І там, де пшениця яріє густа,
Де плаче самотність глуха і німа,
Прошу, не минайте отого Хреста,
Що Всесвіт крильми обніма.
І будьте всі разом, як треба, як є
У нашій великій родині.
Вивчайте, вивчайте минуле своє,
Бо Совість і Пам'ять — єдині!

ІЗ СПОГАДІВ МОЇХ ЗЕМЛЯКІВ

Тривожно оглядаючись,
ми погляди ховали.
Порепана земля і вицвілі піски...
Ніде вже й бур'янини. Уже поворивали.
А ми збирали в полі останні колоски.
Збирали так повільно,
як віск на сонці чахне.
І досі пам'ятаю роботу нелегку.
В руках вони землю
і трохи медом пахли.
Я б пам'ятник поставила
із жита колоску.

У дитячих віршах — Всесвіт. Школярі пишуть про рідне село чи місто, про маму й тата, дідуся й бабусю, друзів, школу, дружбу, кохання, дитячі свята, улюблені іграшки, рослини, домашніх улюбленців тощо. І про все — щиро, тепло, створюючи неповторні образи. Одна з найпопулярніших — тема рідної мови.

Ось як відчуває мову учениця четвертого класу Владислава Михайленко з Хотівської ЗОШ Києво-Святошинського району, яка посіла третє місце у віковій категорії 7—10 років:

МОВА

Наша мова дуже гарна,
Барвіста, багата.
Вона мені така мила,
Як мамуся й тато.
І серденько зігриває,
Як сестра, як братик.
Тож шануйте рідну мову,
Дорожчу від злата.

І вже зовсім інші образи виникають у восьмикласниці Олени Матерацької з Балаклівської спеціалізованої школи № 1 І—ІІІ ступенів Смілянського району Черкаської області (друге місце у категорії 11—14 років):

СЛОВЕЧКО

У кожнім гніздечку —
Малі словечка:
Ластівочка, солов'єчко.
На кожній гілочці —
Слова у квіточці:
Сонечко, дощик і тепле літєчко.
У моєї бабусі —
Духмяні словечка:
Вергунчики і пиріжечки.
А коли ж бабусенька
Ще й заспіває,
То кожне словечко,
Як квіточка,
В устах її розцвітає.

Дитячі душі прагнуть сонця, тепла й добра, юні творці навіть переробляють казки, закінчення яких не подобаються. Так вчинив дев'ятирічний Віталій Шматок із Сумської ЗОШ № 20 І—ІІІ ступенів. За мотивами відомої казки про Червону Шапочку написав твір “Казка про дівчинку та вовка” (друга премія у віковій категорії 7—10 років). Хлопчик створює образ вовка, який не лише не збирається когось їсти, а садить дівчинку на спину і відвозить до бабусі. А закінчується ця істо-

Переможці конкурсу з членами журі та вчителями

ТАМ, ДЕ ЖИВЕ ДОБРО

Добро живе там, де наші діти охоче навчаються, пишуть вірші, малюють, співають, танцюють, фантазують, люблять і сміються. А зло чатує там, де діти бездіяльні, бездоглядні, безпритульні...

Щоб світла в дитячих очах стало більше, ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка 2002 року започаткувало Всеукраїнський літературно-мистецький конкурс для школярів. Спершу він мав назву “Я гордий тим, що українець зроду”, а з 2005 року — “Диво калинове”. Його присвячено пам'яті педагога, поета, перекладача, науковця Дмитра Білоуса, для якого пропаганда рідної мови була сенсом життя.

рія тим, що перемагає дружба:

...Пили чай бабуся,
Дівчинка і звір.
Хочеш вір, читачу,
А хочеш — не вір.
Так з тих пір і друкать
Дівчинка і вовк.
До бабусі в гості
Ходять теж удвох.

У вірші учениці другого класу Богдани Васильченко із Софіївської Борщагівки Києво-Святошинського району (заохочувальна премія) навіть коник-стрибунець надзвичайно добрий:

Зелений коник-стрибунець,
Веселий коник-молодець,
Дарма часу не гає —
Травинку колихає,
Щоб жити недаремно
Й комусь було приємно.

Нині дітям спонсори допомагають видавати колективні поетичні збірники і навіть власні книжечки. Так побачила світ гумористична книжечка-розмальовка для дітей “Черевички” Петра Катеринича, восьмикласника Любиковецької ЗОШ Сарненського району Рівненської області. У ній лагідні міні-віршички про добрих, веселих і симпатичних звірят, птахів, комах, як, наприклад оцей, про малесенького жучка з поетичною назвою:

СОНЕЧКО
Сонечко малесеньке,
Червоненький бік,
Ніжки коротесенькі,
Бо всього лиш рік.
Нижненькі крильцяточка,
Наче білий пух.
Піджачок у цяточку —
Світиться весь луг.

Вікторії Волощук із Чернівців обласне керівництво допомогло видати збірку пісень “Первоцвіт” з диском (спеціальна премія), а Чернівецька гімназія № 1 цього року також видала твори своїх учнів і вчителів у книжці “Я серцем лину в рідні Чернівці” (Почесна грамота за кращий збірник про рідний край).

У конкурсі взяли участь тисячі учасників, про всіх розповісти неможливо. Але, на мою думку, найбільше поетичне відкриття цього річного конкурсу — саморобна збірка “Цікавий світ” восьмикласника Майданецької загальноосвітньої школи Тальнівського району

Черкаської області Ігоря Зелінського. Він — переможець обласного конкурсу юних поетів “Тарасовими шляхами” та конкурсу на регіональну літературну премію імені Федора Мицька. Вірші не публікував, але вони на те заслуговують.

Цей хлопчик створив гармонійний світ, у якому живе разом з рослинами, птахами, звірятами, криницями, стежками... У тому світі є й щасливе, й нерозділене кохання, зрада, любов — як і в житті. Автор передав це надзвичайно свіжими, світлими художніми образами. Навчити цього неможливо.

Ось, приміром, замальовка звичайного літнього вечора:

Помилився пес рудий надворі
І порушив тишу огрків.
На городі квітів ціле море!
А на сливі сесія в котів.

У вірші “Покинута обійстя” — інший настрій, створений яскравими точними мазками: “Сліпне хата край села від сонця, капелюха насува собі на очі...” А біля неї “Бур'яни стирчать, немов жалі...” Перед очима постає стара покинута хата і співчуваєш їй, як покинутій старій жінці...

Сонечко в юного поета живе, як вітер, сніг, інші явища природи:

Червоніє сонце, як надвечір
За горбок зачіплює бочок...

У поезії “Вишневе щастя”: “Вишні впали цвітом попід ноги, бджоли розговорились в пелюстках...” — фантастичний образ. Помилюсь поезіями Ігоря:

РОМАШКИ
Чубчики в ромашок забілили.
Червень щедро доньок привітав.
Тихо, невиразно і несміло
Визирали чубчики із трав.
Ручками тягнулися до сонця.
Кліпали очичками малі...
У ромашки на малій долоньці
Роси поросились чималі.
Квіти сонцю підставляють ніжки.
Засмагають сонечка в саду.
Пополудні їх поллю із діжки,
А під вечір знов до них прийду.
Чубчики не білі, а зелені...
Це тому, що ще такі малі!
Я зберу тихцем ромашки в жмені,
Обцїлюю квіти на гіллі!
Тихо-тихо на подвір'ї в мене.
Сонце, вітер, ягоди... Ура!

Чубчики в ромашок ще зелені.
Значить, ще до школи не пора!

СЛИВОВІ НАДІЇ

Заблудився вітер коло сливи.
Обійняв за плечі деревце.
І розквітла гілочка щаслива,
Та мовчала подругам про це.
Від обіймів і від поцілунків
Повна миска в нас зелених слив.
Сигле серпень в жмені подарунки,
Слива ж личко підставля до злив.
Коли осінь листя малювала
І трусила сливу край воріт,
Слива і тоді, мабуть, не знала,
Що вона самотня на весь світ!
Лиш тоді, як сніг на ранок випав
Й ковдра простелилась спозарана,
Вітер задрімав на гіллі в липи,
Й слива зрозуміла: не кохана...

У конкурсі представлена й проза. Переможці в цьому жанрі віком 7—10 років: учень 5 класу Сумської ЗОШ № 7 Олег Шевченко за казку “Пригоди тракторця”, учениця гімназії № 115 Марія Касянович за оповідання “Святвечір у бабусі Роми”; 11—14 років — Тарас Куцак, шестикласник Котелевецької ЗОШ Чернівецької області за збірку оповідань-мініатюр “Дідусева криниця”, Ганна Молоканова, шестикласниця Уманської міської гімназії Черкаської області за “Казку про щасливу зірку”, Маргарита Швед, учениця Великобрицької ЗОШ Краснопільського району Сумської області за новелу “І знову тиша”; 15—18 років: учениці 10 класу Сумської ЗОШ № 12 Ірина Сичева за новелу “Повернути минуле не можна” і Ганна Косолапова за новелу “Пекучі роси Чорнобиля”, дев'ятикласниця Новогребельського НВК Бородянського району Київської області за оповідання “Голод 33-го”. Спеціальною премією “За кращий нарис про вчителя-наставника” нагороджено Анастасію Голоवेशко, ученицю 11 класу Київської СЗОШ № 89.

Дитячі твори проникнені зворушливою любов'ю до рідних сіл, міст — і це чудово. У збірнику “Я серцем лину в рідні Чернівці” школярка Тетяна Андрійчук захоплено пише про те, що їй розповідала бабуся: “Чернівці завжди дбали про себе. Вони були добре доглянуті. Вулиці, особливо колишню Панську (тепер вулиця О. Кобилянської), двірники мили по кілька разів на день водою з милом, а торговці, що приносили сюди крам із приміської Роші, мусили гарно витерти ноги, перш ніж ступити на її бруківку... У ті часи добирали слова. Городяни шанобливо ставилися одне до одного. Між ними існувало взаєморозуміння”. Подібне стверджує Леся Воронюк: “Колись двірники у Чернівцях знали по сім мов, а дороги підмітали бочками троянд, бібліотек було більше, ніж кав'ярень... Ми повноправні володарі й охоронці свого міста. Тільки від нас залежить, чи збережеться та давня казка”. Краще не скажеш.

Підсумки конкурсу підбили просвітяни в Київському Будинку вчителя.

“Мені випадає честь вручати переможцям скромні подарунки від нашого Товариства, — сказав голова ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка Павло Мовчан. — Я хотів би подякувати передусім нашим учителям. Адже вони прищеплюють любов до рідної мови, до того священного, природа якого незбагненна. Слово народжується в глибині нашого ества. І рано чи пізно ми стаємо українцями: хто був відсторонений від рідного слова, до нього долучається. У ньому є мелодика, те, що надихає нас на музику, на пісні.

Незалежно від того, чи ви станете бізнесменами, інженерами, державними службовцями, митцями, чи оволодієте іншими професіями, з вами буде душевна злагода. Я хотів би, щоб вона супроводжувала не тільки переможців, а й усіх учасників конкурсу, а їх — тисячі. Відібрано близько 400 авторів з усієї України. Відзначено призами ще менше. Але ви всі — переможці. Хочу, щоб переможцями у відстоюванні рідної мови стала вся українська нація”.

Щиро привітали переможців конкурсу члени журі Владислав Бойко, Олександр Бакуменко, Олександр Жигун, Микола Нестерчук, Світлана Фещенко та голова журі письменник Василь Василаско, який, зокрема, зазначив, що нам потрібно докласти ще багато зусиль до відстоювання рідної мови. Адже за економічної кризи її не помітно для антиукраїнської преси: у метро, як і раніше, щодня роздають безкоштовно російські газети, які видають величезними накладками.

Але це вже інша тема.

ТВЕРДИНЯ ДУХУ

Ніна ГНАТЮК

“На південь від Могильова, за двоє гін від Дністра, на високій скелі лівого бережжя притулилось містечко Буша з тверджем-замком, що панував над околицею.

На вузькій стрімчаку, немов орлине гніздо, повис отой замок і на синьому небові далеко білів своїми зубчатими мурами, своїми бійницями-баштами”. Так писав про цю “вартову наддністрянську стражницю” у повісті “Облога Буші” класик української літератури Михайло Старицький, який понад сто літ тому побував у цих краях і написав прекрасні твори про наших предків, їхні подвиги.

Фото Ніни Гнатюк

Як стверджують археологи, сім тисяч років тому тут, поміж Дністром і Мурафою, серед крутогорів з піщаника, де багато джерел дзвонкової цілющої води, вже жили наші далекі предки. Вони обробляли землю і випасали стада, вирощували виноград і тесали камінь. Та надто багатою і мальовничою була ця земля, щоб довго тривав мир. Наче зловісні осінні тучі, налітали на цей край з вогнем і мечем численні нападники. Та, мабуть, найкривавішим за всю історію Буші був 1654 рік. Двічі, в лютому і березні, польсько-шляхетські завойовники прагнули заволодіти цим “Малим Кам'янем”, але безуспішно.

Сторожове прикордонне містечко Буша восени 1654 року налічувало 16 тисяч мешканців. Тільки церков у Буші височило аж сім. Це був значний оборонний центр Придністров'я, взяти який ані штурмом, ані облогою полякам не вдавалося. Тому вони, збираючи сили для третього, вже листопадового штурму Буші, винищували всі села й містечка дорогою до подільської твердині. Ось рядки з історичної хроніки: “Де тільки не траплялося містечко, слобода чи село, вирубали хлопство, вогнем кінчали решту. Проїшовши сею дорогою до Немирова, добре вкрили трупами його вулиці”. Були знищені Стіна, Кальник, Дашів, Городок, впади Шаргород і Ямпіль, інші села та містечка. Даремно Богдан Хмельницький писав царю Олексію Михайловичу, благаючи про допомогу. Та московити не зрушили з місця.

І ось наприкінці листопада у Шаргороді збирається численне польське військо. Було там 20 тисяч кінноти і стільки ж піших нападників, два полки німецьких найманців-ландскнехтів і витривала татарська кіннота — приблизно 60 тисяч вояків. Керували цим військом коронні гетьмани Станіслав Потоцький, Станіслав Лянцкоронський і Стефан Чарнецький.

Отримавши відомості про намір поляків іти на Бушу, Богдан Хмельницький наказує Брацлавському та Вінницькому полкам вирушати на поміч 4-тисячному гарнізону Буші, але козацькі сили не встигли, бо погрузли у прикордонних сутичках.

Мов чорне вороння, сунули на Бушу полки Стефана Чарнецького. А решта польського війська йшла слідом, винищуючи все навколо. Впродовж кількох днів скорилися фортеці у Мурафі, Красному та Чернівцях. І ось вона, Буша, 28 листопада. Військо Чарнецького розташувалося табором на високій Татарській горі. Уся Буша, мов на долоні — замок на високих скелях, став, що оточує водами фортецю, сім церков із золотими банями, млини, товсті кам'яні мури, що оточують селянські обійстя...

Перший штурм фортечних валів вдалося відбити. Усі дзвони у бушанських церквах ожили — здається, не лише козацька твердиня, а небо й земля, кожен камінь і кожне серце святкували перемогу.

Та торжествувати було зарано. Підійшло підкріплення, вдарили гармати й розпочався другий штурм, на цей раз нижньої брами. Через пролом у стіні полякам вдалося увірватися до міста. Та їх зустріла суцільна вогняна лава. І знову хоробрим бушанцям вдалося зупинити ворожу навалу, скинути нападників з пагорба, на якому височила кутова вежа. Сам Чарнецький був поранений у ногу, а командир гусарів Гемберт і багато його вояків полягли в тому вогняному печлі.

Польські гетьмани Потоцький і Лянцкоронський, щоб зберегти шляхтичів, вдалися до переговорів. Вони сподівалися, що козаки, ряди яких теж поріділи, злякаються польських і татарських шабел і складуть зброю. Сурмача-парламентаря бушанський гарнізон пропустив, та, прочитавши в листі, крім вимоги про капітуляцію, безліч безсоромних, ганебних слів про козаків і їхню старшину, оборонці Буші не витримали глузу. Честь дорожча за життя! Козаки не скидають шапок перед тими, хто глумиться над їхніми святинами. І захисники підняли мушкети...

Розпочався третій штурм. Поляки, німці, татари, злізши з коней, подряпалися на скелі, щоб подолати вали. Оборонці лили на них гарячу смолу, кидали каміння, спускали з пагорбів велетенські жорна. І на цей раз із великими втратами чужинці відступили. Минав другий день страшної облоги. І лише третього дня завдяки хитрощам Чарнецького, який наказав уночі розкопати греблю і спустити ставок, польській і турецькій кінноті вдалося замерзлим дном ставка прорватися до нижніх валів, де було найменше оборонців, спшитися і штурмувати. Водночас основні сили пішли на фортецю з боку скель, вдаючи, що тут головний напрямок удару.

Нападникам цього разу вдалося увірватися до міста. Загинув сотник Тарас Завісний. За ним — відважний полковник Петро Гречка Опришок. І тоді командування прийняла вдова сотника Мар'яна Завісна. Билися до останнього. Жінки кидалися у вогонь живцем. І коли жменька жінок з дітьми забилася в міську ратушу, в погребах якої були запаси пороху, Мар'яна притисла до грудей мале дитя, взяла смолоскип і кинулася до порохових складів. Страшний вибух поховав під уламками ратуші не лише захисницю Буші, а й сотні вояків, що були навкруги.

Сторожове містечко палало всю ніч. Лише кільком десяткам жінок з дітьми вдалося вибратися підземним ходом за фортечні вали. Вони сховалися у печері неподалік річки Бушанки. Почувши дитячий плач, польські жовніри сунулися в печеру, але їх зустрів шквал куль. Жінки не хотіли здаватися. І тоді польський полковник наказав загатити струмок і залити печеру водою.

30 листопада 1654 року Буша як сторожове місто припинила існувати. Від куль і шабел польських, німецьких і татарських окупантів загинуло 16 тисяч козаків, жінок і дітей, що мешкали у сторожовому містечку й околицях.

Це були нечувані жертви. Жорстокості польських нападників не було меж. Один з польських істориків писав у ті часи: “Ми не в змозі без сорому згадувати про те, що шістнадцять тисяч людей, які залишилися в Буші ще живими, польське військо вирізало, нікого не милуючи. Велика то пляма на знамені польське!”

Під час облоги Буші польські війська теж понесли чималі втрати, але це їх не зупинило. Вогненна лавина покотилася між Дністром і Бугом — тут було знищено 130 міст і сіл. Але приклад Буші наслідували Демківці. Два штурми витримали оборонці. Та сили знову були нерівні. І в Демківцях, як і в Буші, загинули всі жителі — 10 тисяч подолян.

Так з поразкою Буші та Демківців закінчилась на Поділлі козацька вольниця. Однак розпочинається інша боротьба — Гайдмаччина. Недарма поблизу Буші й досі дивовижне урочище — Гайдмацький Яр...

Буша — символ нескореності України. Буша — твердиня національного духу. Буша — невичерпне

Фото Олександра Гордієвича

джерело любові, краси, відданості батьківським традиціям. Саме так говорили про цю перлину на карті Вінниччини під час відкриття культурно-мистецької акції “Мистецтво одного села”. Свої килими, вишивки, кераміку, картини, світлини привезли до Києва народні умільці цього славетного села, де нині мешкає 1200 моїх земляків.

Один із просторих залів Національного музею літератури України завдяки вмілим рукам бушанців перетворено на затишну світлицю, куди завітали на гостину десятки киян. Зворушливі, щирі, сердечні слова про героїчне минуле Буші та її славне сьогодення говорили заступник голови Вінницької облдержадміністрації Любов Спіридонова і відома поетеса Ганна Чубач, директор обласного центру народної творчості Тетяна Цвігун, начальник обласного управління культури, заслужена артистка України Марія Скрипник, відповідальний секретар Національної спілки народних майстрів України Володимир Титаренко, голова МГО “Вінницьке земляцтво” у Києві Віталій Безносюк,

підприємці, митці, музиканти, журналісти, вчителі, лікарі, юристи, працівники культури, науки, спорту, соціальної сфери, дітяки, ветерани, активісти громадянського суспільства, представники діаспори та інші. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

підприємці, митці, музиканти, журналісти, вчителі, лікарі, юристи, працівники культури, науки, спорту, соціальної сфери, дітяки, ветерани, активісти громадянського суспільства, представники діаспори та інші. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Сьогодні в Буші відбувся День пам'яті. Це була справжня зустріч, зустріч з історією, з традиціями, з культурою, з мистецтвом, з любов'ю до рідного краю, з любов'ю до України.

Фото Ніни Гнатюк

Ганна Чубач з родиною Пірняків

Любов ГОЛОТА

Цьогорічний Форум видавців у Львові пройшов під знаком Марії Матіос, величезною популярністю користувалася книжка “Москалиця” і на XI київському Міжнародному книжковому ярмарку. Впевнена у письменницькому успіхові літературна агенція “Піраміда” видала нову книжку своєї прими у серпні 2008 року накладом 25 тисяч примірників, третина тиражу розійшлася впродовж трьох виставкових днів, відвідувачі Форуму роїлися навколо авторки “Москалиця” на її рекордно довгій автограф-сесії, презентація письменниці була багатолюдніша за будь-які інші ярмаркові акції і, що характерно, до неї долучалися насамперед ті, хто встиг “проковтнути” книжку за ніч. Здається, що й легкий наліт скандалу довкола реклами “Москалиця”, яка чомусь зацікавила львівського прокурора та призове місце в конкурсі найспокусливіших письменниць, не похитнули прихильників творчості Марії Матіос у впевненості, що ця проза — всерйоз і надовго, а не данина умовам ярмаркової гри в популярність, в жіночі одкровення чи експерименти молодого українського поставангарду.

Втім, коли “кольорові кибитки” українських видавництв покинули ярмаркові майданчики й літературні герої розрекламованих одноденок стали безтілесими привидами в закутках палацу Потоцьких та Київського планетарію, настав час перечитати Марію Матіос і помірковувати над її словом. Не прагнемо розставити крапки над “і”, хочемо солідаризуватися із читачами, які обирають сучасну прозу авторки, яка творить своєрідну Гуцульську сагу, вглибає в часи минулі, аби вишукати там не лише больові вузли XIX—XX сторіччя. Марію Матіос передусім цікавлять люди на тлі часових змін і подій. Не “через що?” та “через кого?”, а якими і чому були ті, про кого написані “Солодка Даруся”, “Нація”, “...майже ніколи не навпаки”, а тепер “Москалиця”.

Дарма говорити, що герої прози Марії Матіос не є людьми вигаданими. Я майже впевнена, що земляки авторки одразу починають шукати в її романах, повістях, новелах прообрази і незрідка їх знаходять, адже в частині усних народних переказів гуцули зберігають безліч ситуацій з різномасових подій та імена їх безпосередніх учасників, чиє трагічне буття наситило людський досвід кількох поколінь. І якщо герої чину та опору з часом набувають хрестоматійного глянцею — на те вони й герої, аби їх, укрупнюючи, оспівували! — то маленькі, або пересічні, як нині заведено говорити, одиниці суспільства стрімко втрачають свої індивідуальні риси. Час, наче жорсткий гуртоправ, зганяє “Богу худібку” в отари, якій у пам’яті нащадків відведено лише небесні полонини та жалібний згук трембіт...

Якось одна питома гуцулка, пояснюючи мені, як примусити дрімбу озватись, сказала, що мелодію для дрімби треба думати. Незалежно від того, чиясь мелодія чи вигадана тобою, її слід думати, бо тільки тоді вона озвучиться. Марія Матіос думає своїх героїв і вони ослівлюються, звучать, їхні риси проступають крізь час не легким відбитком на водах, а тими живими й мертвими водами, якими просякнуті наші ДНК, наші генокоди і генотипи. Не стать, а природа обдарування покликає прозаїка Матіос писати образи жінок (до речі, часто найменовуючи їх іменами, похідними від чоловічих), бо сутність жінки і Землі подібні в своїй стихії. Проростання, цвітіння, всихання-вмирання завжди ослівлені жертвністю не декларованою, а передбачуваною, хоч занадто часто — офірною.

Не розраховуючи на читацьку обізнаність, авторка для переконливості майже завжди посилається на містику та магію в людській долі, якими багата гуцульська традиція. В її письменницькому почеркові це своєрідна каліграфія, не лише пропис, а й живий припис народного характерництва, жіночого мольфарництва (охорони зв’язків людини, землі, неба), замішаного на крові та смерті й даного в оборону душі. Оце і є те надзвичайне, що виокремлює “маленьку жінку” Марії Матіос, можливо, лише зачіпка для того, щоб уявна авторська кінокамера зупинилася на забутій постаті в гурті (можемо сказати й про “третє око” в пошуку героїні повісті, бо авторка

іноді промовляє, як медіум) і методом укрупнення, до найменшої зморщечки, відтворити жіноче лице у всій його неповторності. Щоб прочитати лице, слід прочитати долю, вибрати характер, винизити дні з історичних пластів, і тоді, завдяки письменниці, в безликому натовпі раптом проступить жіночий лик, мічений стражданнями і спокутою, любов’ю і зрадою. Бо хто вони — Даруся, Петрина, Маринька, Северина — як не лики із давніх гуцульських кахлів, які не втрачають неповторності, дивлячись на нас крізь тріщини й колятини старих і нових часів?

У повісті “Москалиця” є присвята: “кожній жінці зокрема”... Не впевнена, що кожна жінка знає ціну тої присвяти, яку здійснила головна героїня Северина, мовчазно і навіть згорда несучи тавро відлученості, яке впало на неї від народження, довіку замкнувши її за своєрідні грати “недоторканих”. І якщо через жалісливі індійські фільми знаємо, що дива трапляються і шалена любов здатна здолати межі касти недоторканих, то повість Марії Матіос безжально позбавляє будь-яких сентиментальних ілюзій. Зачату погвалтом і вчинену на світ байстрам від русацького сімені Северину село часів першої війни 1914 року одразу визнало чужою: “Назвисько “москалиця” прилипло до дитини не згірш, ніж би його навмисно смолили вітям чи припечатували тавром до самої шкіри” (тут і далі цитую за виданням “Москалиця”, “Піраміда”, Львів, 2008).

Отже, дива любові сподіватися марно, бо єдину людину, матір, яка могла б явити зцілюючу любов, забрала повінь: “так, ніби й не жила людина ніколи... не раділа й не плакала, а лиш була для того, щоб здобрити землю своїм тліном”.

А коли Северину від навколишнього полуддя відділено кров’ю, то хіба не судилося їй теж стати тліном ще за життя, умертвляючи свою плоть і кров, як умертвляли її ті, на чій життєвій спирається церква? Марія Матіос не приховує свого задуму: писати “Москалицю” як життє. І притчевий плин оповіді, й розлогі, речитативного тембру речення, і пряме послання на Бога, для якого її Северина “має свою цінність... Бо інакше б навздо Господь давав їй такі випробування, коли б не хотів її визнати своєю улюбленою?”

Утож, покликаючи Владу Верховну, Марія Матіос заповнює Панську Долину тими часами, які вимірюються владою землею, а саме приходом і відходом чужого війська і так — вісім разів, від Австро-Угорщини, через Румунщину, й “русацькі” приходи аж до советчини. Після війни й чергового переділу держав (М. М.), втретє “русацьке війське” приходить “твердо й надовго”. І Пан-

ська Долина з тою “русацькою владою” втрачає природний відлік часу — чи не тому громадянка Северин Северина Катеринівна... потайки від військових... загорнула в хустку австрійський настінний годинник, ще не усвідомлюючи навіщо”. Може, тільки на згадку про чужу домівку “куркулів Онуфрійчуків”, де їй велося спокійно, або — як сподівання на “незмінність людського тривання”. Видається, ще й для того брала з собою хазяйський годинник Северина, бо хотіла зберегти в собі старий час — оте узвичаєне для її натури (попри чужу кров) буттєве тривання, існування, без якого неможливо зберегти сталу свідомість людині, що прагне жити в злагоді якщо не з іншими людьми, то з природою, частиною якої уявляє себе. Так само, як северинина стаєнка-зруб “задньою стіною вросла в крутий горб”, так і героїня повісті “Москалиця” усім еством намагається злитися з рельєфом рідного краю, бо між ними не стоїть відчуженість, інакшість — як отой северинин вододіл з Панською Долиною. Шумливий потік і гостроверхі хребти звідомляють героїню Марії Матіос про “нуртуче життя, сховане від ока людського”. І його колообіг, звісно ж, невідчужений людям, від яких Се-

майже рівновеликі творіння. Рухають Севериною її знання, що дозволяють приручити і людину, і гадину, що шукають знахарської помочі для продовження віку й роду. Від чистого чи від нечистого це відання? Вона людина сонця чи місяця? Читач не замислюватиметься над цим питанням, оскільки у нього стійке відчуття, що Северина постійно перебуває у сутінках — чи то вечірніх, чи то ранкових.

“...Гадину, яка за літо не вкусила ні людину, ні тварину (цитую Марію Матіос), — допускають у гадючий вирій — це найвище царство повзучої живності, це трон усе-сильності й невразливості”.

А хіба Северина не такий собі трон здохла? Вирій (потойбіччя) для неї — звільнення від людей, а самотність свою Москалиця забере з собою...

З волі Марії Матіос Северина здійснює на третину магічне, на третину містичне, а на ще одну третину — буденне, хоч і незвичне (але потрібне для спасіння!) дійство: годинниковий механізм з онуфрійчужого трофею “часів війни з австріяками” Москалиця вмонтує у випатрану від нутрошків шкуру гадини і носить власноруч змайстроване опудало в себе за пазухою

ЖИТТІЄ ЛЮДИНИ, ЗМЕРЗЛОЇ ДО ЖИТТЯ

верина все більше віддаляється, хоч і не відмовляє у знахарській допомозі.

Як відомо, карпатські мольфари шукають самотності, живучи в стихії природи і зберігаючи впевненість, що люди самі прийдуть, коли їм спіткає біда. Северина, що чужа односельцям і “чужим нашим”, не чекає отих приходів-благань про допомогу. Єдиний, кого вона радо стрічає, — це час, який іде до неї й крізь неї. Час — посланець природи, її гонець і звісник, став супутником і свідком на життєвій дорозі. Та ще самотність — настільки обжита, що вже й невідомо, хто чия тінь — Северина у самотності, чи самотність у Северини.

Притча вимагає уроку і подвигу. Ні до дидактики, ні на героїчний катарсис не веде свою Москалицю авторка, бо обирає інше служіння для Северини. Стара дива умертвляє свою плоть і кров не задля покори, а для Знання. І її самотність — чи не найкращий шлях до самопізнання. Це на розсуд Панської Долини жорстока влада єдинокровна Москалиця. Насправді ж Северина не відчуває ні рідності, ні ворожості до будь-якої влади, бо вона живе поза людьми, отже, й поза владою. Її час, її чин у колі природи, для якої й людина, і гадинка —

— на пострах людям мертва гадинка здійснює голову, начебто готуючись до нападу.

Поєднавши кінечний час людини і гадючий вирій, героїня повісті-притчі поволі зживає усі свої імена: “Байстриця. Москалиця. Северина. Мольфарка”. Жінка-самота має розуму більше, ніж серця. Не шукає Бога у церкві, бо не може молитися разом із людьми, що дорікали їй чужою кров’ю (начебто потроюючи первородний гріх) і все ж шукали в неї захисту перед новітніми часами, окупованими владою. “Ні перед ким серце й раз не відкривши” і доживаючи віку, Северина, либонь, почувається істотою, з якої осереддя чуттів виїнято людьми не менш старанно, ніж нею з гадюки. Власне, про це й говорить Марія Матіос: “Ніби Северина й не мала в собі крові, а лише її червону холодну подобу”.

“Людина, змерзла до життя” — такою означає головну героїню “Москалиця” Северину Марію Матіос. До життя, у якому не збагнеш, хто свій, а хто чужий; де панує “щоденне велике лукавство світових лукавців”, порівняно з яким її обман — дитяча вигадка; до життя, якому, врешті, не потрібні Северинині знання та її чин самотності. То що наслухає стара Северина — хід Великого годинника Природи чи вовтузіння й хекання “переслідувачів і здоганяльників втомленої і спрацьованої за довгий вік душі”?

Опирання ненависті знищує здатність любити. Розум, сильніший за серце, стає злопам’ятним. Вирій, навіть якщо двері до нього відкриваються гарячими ударами серця, що врешті забилося, не приносить ні звільнення, ні заспокоєння, ні забуття. Життє Москалиця-Северини не стане наріжним каменем буття нинішньої Панської Долини, яка жваво обговорює політичні події в столиці: цей земний рай, чий вигнанці розкидали свої кісточки по північних (северинських по крові?) краях, стає прихистком для мертвої гадини (Змія?), якій уже нікого не вжалити і не спокусити. І сама повелителька Змія мертва, бо немає ні бажань, ні пристрастей. Коли із Жінки виривають, виймають, вигвалтовують її сутність, життєвий метроном б’є від приходу однієї влади чи відходу іншої. “Людина, змерзла до життя”, губиться в роках і століттях. Тож Марія Матіос цілком має право відкрити наступне видання “Москалиця” присвятою “кожній владі зокрема”. Хроніки епохи пише теж влада, карбуючи своїх героїв і своїх ворогів на тлі сірого людського натовпу, і їй байдуже існування людини без любові, без самого життя. Притчу-життє про “чергову маленьку людину” Марія Матіос вписала до своєї Гуцульської саги гарячими слізьми милосердного серця... І тільки люди, змерзлі до життя, не вибачать мені цього сентиментального вислову.

Теодозія ЗАРІВНА

2008 рік в Киргизії офіційно проходить як Рік Чингіза Айтматова. Великий письменник помер 10 червня цього року в Німеччині, не доживши півроку до власного 80-ліття і не сповнивши обіцянки приїхати до Києва у ювілейні дні. Захворів він на зйомках у Казані — батьківщині матері-татарки, яку дуже любив, у минулому актриси, беззастережно відданої дітям і внукам, Нагіми Абдувалієвої. Там знімали епізоди документального фільму про життєвий шлях класика, лауреата Ленінської та трьох Державних премій СРСР.

Голова Спільноти кінематографістів Киргизстану, голова Спільноти письменників республіки, головний редактор журналу “Иностранная литература”, посол СРСР в Люксембурзі, згодом — у Франції та країнах Бенілюксу. І це лише частина його обов’язків. Письменник був нагороджений 102 медалями й орденами 63 країн.

Твори Чингіза Айтматова видано у 127 країнах 176 мовами світу загальним накладом 76,8 млн примірників. За кількістю накладів він залишив далеко позаду більшість нобелівських лауреатів, пропустивши вперед лише Р. Роллана, Дж. Голсуорсі, І. Буніна, Е. Хемінгуей, Ж. П. Сартра та М. Шолохова і майже зрівнявшись із Г. Маркесом.

До речі, всі тюркомовні країни підтримали ініціативу висунути письменника на Нобелівську премію цього року. Кажуть, що коли він довідався про це у німецькій лікарні уже тяжкохворим, то не міг стримати сліз.

Серед ювілейних заходів на батьківщині письменника з 20 до 27 жовтня відбувся Тиждень Чингіза Айтматова. У програмі цього тижня: Другий Іссик-Кульський міжнародний кінофестиваль, Міжнародний театральний фестиваль “Арт-Ордо”, Міжнародний форум “Айтматов і сучасність”, а також зустріч делегації ТЮРКСОЙ (організація розвитку тюркської культури та мистецтва). Саме вона нагородила Чингіза Айтматова (на жаль, уже померло) спеціальною міжнародною премією.

Перед початком форуму “Айтматов і сучасність” гості поїхали поклонитися могилі Чингіза Торокуловича. Колона машин та автобусів рушила з Бішкека похмурого ранку. Подекуди лежав туман. За містом на узвишшях ще паслися вівці, руда трава де-не-де зеленіла, у невеличкому селі якийсь дідусь у традиційній хутрянній шапці господарював біля хати. Неподаляк гралися діти. Все видавалося дивно знайомим і близьким.

Колона повернула до гори, шпиль якої торкався пасма низької хмари і, врешті, на вершині спинилася. Звучала печальна національна музика. Завмерла почесна варта. Воїни були як на підбір, стрункі й вишкolenі. Охороняли вони музейно-меморіальний комплекс Ата-бейіт.

Марно говорити, як люблять Айтматова киргизи і весь тюркський світ. Очевидці розповідали, що сотні автобусів з усієї країни приїхали на похорон. Поховали письменника, за його заповітом, у музейно-меморіальному комплексі Ата-бейіт, недалеко від батька, за старовинним мусульманським звичаєм, обгорнувши у саван і прочитавши молитву. Поруч спочивають тисячі убієнних під час репресій у тридцятих.

Шанувальниця Чингіза Айтматова, з якою я познайомилася на форумі, розповіла, що на місці музейного комплексу була база відпочинку однієї з найповажніших і найгірших служб. Люди каталися на лижах, навіть не здогадувалися, яку страшну тасмницю приховує земля під ногами. Лише на

РІК І ВІЧНІСТЬ ЧИНГІЗА АЙТМАТОВА

ПАМ’ЯТІ ПИСЬМЕННИКА, ЯКИЙ ПІДКОРИВ СВІТ

Покладання вінків на могилу письменника

початку 90-х секретна інформація стала доступною. Напівзотлілі документи у кишені кітеля дали змогу розпізнати одну з жертв — Торокула Айтматова, наркома промисловості й торгівлі, згодом голову центральної ради народного господарства республіки, ще пізніше другого секретаря ЦК Компартії Киргизії. Мабуть, лише його інтуїція врятувала життя дружині та чотирьом дітям: відчувши небезпеку, він встиг відіслати їх у далеке село Шекер до рідні.

Татарська делегація з батьківщини матері Чингіза Торокуловича привезла вузлик із землею, а також схему генеалогічного древа роду, що по лінії діда Доктаргалі бере свій початок з 1669 року.

Погідної днини від могили Айтматова видно дуже далеко. Поруч поодинокі дерева, недалеко на високій перекладні — дзвін. Внизу, за яких двадцять кілометрів — Бішкек. Коли ми покладали квіти, на гору вправ майже непроглядний туман. І згадався “Рябий пес, що біжить краєм моря”, і відсутність орієнтирів у морозі серед бурхливого світу, і слова, які говорив Едігей на Ана-бейіт: “Скажу я їм, що наказ свій покладаю на них — поховати мене тут”.

Форум відкрили у Національній філармонії ім. Т. Сатилганова.

“Саме ім’я Чингіза Айтматова покликала нас сюди. Сьогодні навіть туристичні путівники на перше місце ставлять його прізвище, а потім епос “Манас” і озеро Іссик-Куль. А ті, хто читав його твори, на завжди має іншу групу крові, —

казав Ростислав Рибаків, директор Інституту сходознавства, голова Платформи “Діалог Євразія”. — Письменник був почесним головою нашої організації і завжди знаходив час для діалогу. Він був великим мислителем. Весь світ зараз знає два киргизькі слова — це Чингіз Айтматов”.

Гучними оплесками зустріла аудиторія казахського письменника Мухтара Шаханова, який у співстворстві з Чингізом Айтматовим написав книжку “Плач мисливця над прірвою”. Він говорив про манкуртизм у сучасній Киргизії та Казахстані. Гаряче вітали слухачі й виступи міністра культури Туреччини Ертугрула Гуная та міністра культури й інформації Киргизстану Султана Раєва.

Голлівудський актор Марк Дакаскос, який хотів би, щоб фільми за творами письменника подивився американський глядач, додав, що подібний форум — це черговий крок назустріч єднанню народів.

Людей, які приїхали сказати слово про улюбленого прозаїка, було дуже багато. Тому час виступу скорочувався. Проте більшість учасників зустрічі зуміла ним скористатися.

Запам’яталися виступи професора університету й народного поета Киргизстану В’ячеслава Шаповалова, професора Рустана Рахманалієва, літературознавця з Вірменії Наїри Сейранян. Тепло сприйняли і слово професора Києво-Могилянської академії Володимира Панченка, а також авторки цих рядків.

Зайве говорити про гостинність киргизів. Це нечисленний народ. І йому зараз також нелегко.

Однак від зустрічі в аеропорту і до вечері у резиденції президента нас супроводжувала шедристь, симпатія й пошана. За вікном готелю “Yanpat” (киргизькою означає “рай”), що цілком виправдовував свою назву, до обрію тягнувся сад, а за ним біліло блискуче, якесь аж кришталеве пасмо гір. На письмовому столі у чорній шкіряній тефці лежало чимало фірмового паперу і ручка. Гріх було не скористатися нею, дивлячись на повне безлюддя за вікном. Шкода тільки, що кожна хвилина виявилася розписаною.

На кількох подіях була і сестра письменника Роза Торокулівна Айтматова, фізик, проректор педінституту, дітяк киргизького жіночого руху, автор автобіографічної книжки “Білі сторінки історії”. Меуари вийшли друком киргизькою, а зараз готують російськомовну версію. У них — довга, сповнена трагічних і щасливих моментів, історія родини Айтматових.

Запам’яталася зустріч у університеті “Ататюрк Алатао” з переглядом фільму про письменника, гостинне прийняття, на якому поміж національних страв — дивовижно солодкі, мов мед, груші й виноград. А ще відвідування історико-краєзнавчого та образотворчого музею, оглядова екскурсія містом, широким і просторим, з невисокими триповерховими (бо сейсмічна зона) будиночками, вродливими дівчатами і схожими на чудових ляльок малими дітьми.

І ось завершальний момент ювілейних подій — нагородження найкращих.

Вдова класика Марія Айтматова, отримуючи премію ТЮРКСОЙ, яку вручає міністр культури Туреччини Ертугрул Гунай, сказала, що Чингіз Торокулович завжди боявся стати пенсіонером. Дві країни запропонували йому хорошу роботу. Він був сповнений планів і задумів. Однак письменникові так і не судилося жодного дня бути пенсіонером. Він не помер, а ступив у безсмертя. Фінальні слова жінки підтримала могутня хвиля оплесків.

Призи найкращим фільмам і виставам, режисерам кіно та театру, акторам і операторам вручали відомі діячі мистецтва з багатьох куточків світу: гран-прі за найкращий фільм — киргизькому режисерові Марату Сарулу (фільм “Пісня південних морів”), приз за найкращу режисуру — Ардаку Амиркулову (фільм “Прощай, Гульсарі!”). Гран-прі театрального фестивалю “Арт-Ордо” — спектаклеві “Есим-де” Бішкекського міського драматичного театру ім. Умуралієва за повістю Чингіза Айтматова “Материнське поле” ...

Молодого й талановитого кінодокументаліста з України Тараса Томенка, вже добре відомого у світі, нагороджено спеціальним призом Іссик-Кульського фестивалю за фільм “Ліза”. На сцені серед інших прапорів майорів і український. Це додавало відчуття близькості наших земель.

На завершення свята — концерт киргизьких артистів, які справді вразили учасників рівнем вокальної майстерності, красою національного танцю та музики, звучанням хору й оркестру. Тільки й чулося: “Гідні найкращих сцен світу!” Час від часу на екрані виникало обличчя Айтматова із хронік, давніх і недавніх, він то пильно вдивлявся у зал, то скакав на коні, вкотре об’єднуючи всіх, таких різних і за мовою, і за місцем проживання, проте вже з однією, айтматівською, групою крові.

Завдяки йому про п’ятимільйонний народ довідалися у всьому світі. Землю завбільшки за поштову марку на карті він шанував до останнього подиху. Черга газетярів стояла до Чингіза Айтматова завжди. Це було частиною його життя, його слави. Письменника впізнавали на вулиці, з ним фотографувалися, він був для багатьох радником і заступником, помічником і чарівником. Він був родичем кожному киргизові, кожному читачеві.

Так і не ставши пенсіонером, письменник ніколи не справляв враження дідуса. На численних фотографіях та в кінохроніках залишився сповненим сили та енергії чоловіком, трохи схожим на свого барса з останнього роману “Коли падають гори”. І в цьому теж був улюбленцем долі.

Він об’їздив цілий світ. Може, тому земля у його романах маленька і крихка. І вона потребує захисту. Він зумів прожити мандрівником та мудрецем, доля дозволила йому сказати багато того, про що мріяв.

Ми колись знатимемо його життя глибше і детальніше. Але вже не життя, як сказав Р. Рахманалієв, а житіє. Зараз нам вистачає його книжок, там, мов у чарівному резервуарі, зберігається відбиток його душі. Булаємо її дивними шляхами, страждаючи і радіючи, трохи забуваючи, що письменника вже нема на Землі, й що азійські простори стали пустельнішими і холоднішими без нього.

Але Чингіз Айтматов залишив майже 80 мільйонів примірників літератури найвищої проби, якої ще потребує світ і яка ще живе у книгозбірнях приватних і державних. Вона відтіняє літературу нову і, впливаючи на неї, подає надію.

Роза Айтматова і Теодозія Зарівна

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА 2009

Триває передплата “Слова Просвіти” на 2009 рік.

У наступному році всеукраїнський просвітнянський тижневик збереже все найкраще, напрацьоване авторами й журналістами редакції, рішуче відмовившись від того, що втратило актуальність. Ми запрошуємо своїх читачів стати активними учасниками діалогу про стан української мови, роз’єднання національних сил, шляхи виходу з економічної, політичної, духовної кризи.

Ми знайдемо ті точки опертя, які допомо-

жуть українцям не втратити оптимізму, здоров’я, віри в себе у ці нелегкі часи. Будьмо разом і переможемо!

Передплату приймають усі відділення “Укрпошти” до 10 грудня — в селах і райцентрах, до 15 грудня — в обласних містах і столиці.

Вартість передплати разом із поштовими витратами:

на рік — 45 грн 89 коп.;

на півроку — 23 грн 42 коп.;

на 3 місяці — 12 грн 36 коп.;

на 1 місяць — 4 грн 27 коп.

Поштовий індекс — 30617, 67-ма сторінка в “Каталозі”.

19 листопада в рік сімдесятиріччя Василя Стуса, в 19-ту річницю його переполовання на Байковому кладовищі в Києві, в Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка завершився літературно-музичний проект “Стусове коло”, створений “колом людей, які пройшли свій шлях до Стуса й об’єдналися”.

Дмитро Стус, актор Роман Семисал, сестри Леся і Галя Тельнюк, режисер Сергій Проскурня за підтримки музею Василя Стуса у Горлівці, Донецької бібліотеки імені Крупської, Благодійного фонду “Україна Інкогніта”, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, за сприяння Донецької облдержадміністрації створили дійство, до якого залучали донеччан і луганців, а листопадового вечора залишили коло відкритим для тих киян, які прийшли до “Стусового кола”.

СТУСОВЕ КОЛО

Любов ГОЛОТА
Світлини Ганни **ОБОРСЬКОЇ**

Пришли і... стихли. Перед Стусовим поглядом надзвичайної енергетики. Перед випробами, що впали разом із голодом на родину його батьків, і дитинством, яке не назавеш ні сонячним, ні радісним. Перед пекельними колами самоти та протистояння, високим, точки закипання металу, градусом ненависті Поета і — ніжністю любові, від якої оплавлюється від сліз серце. Перед поезіями, читаними не раз, і все-таки — незбагненими, не розгаданими до дна, і тепер у їхній глибині переливаються сріблами голоси Лесі й Галі Тельнюк та з давніх фотографій зоряють очі двох жінок — Матері й Дружини.

І все те пронизане голосом і словами сина Дмитра, що не сфальшивив у жодній інтонації, ведучи ще й своїм колом — від дитячого болю і нерозуміння, жаху і гніву, доростаючи не лише до батькового віку, а й до

батькового зросту (Дай Боже!) і залишаючись самим собою...

Ні, не оцінюючі судження, а глибокі, спонтанні й дійсні чуття перейняли всіх, кого доля того вечора привела у Стусове коло — без лапок, без театрального втілення. Наче саме життя підштовхнуло в плечі й сказало і зваим, і обраним: питайте в себе, чи здатні відчувати ваготу життєвого хреста Поета, який затявся: “Або світ прийме мене таким, як я є, як мене народила мати, або вб’є, знищить мене. Але я не поступлюся!”

Погляд надзвичайної сили і чистоти. Вірші, як лева ножів і лебедіні пера. Слова, що народжуються наново і повертають собі першородство. Відбитки пальців (одного бракує) і наростаюче (в уяві) валування сторожових псів. Труни, які гойдає на плечах людський потік, і ось він, твій власний протест, гнів, розпач, жаль, любов...

Не відпускаяй моє серце, Стусове коло...

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло **МОВЧАН**

Випуск підготувала
Любов **ГОЛОТА**

Редколегія
Любов **ГОЛОТА** (голова),
Ярема **ГОЯН**,
Павло **МОВЧАН**,
Олександр **ПОНОМАРІВ**,
Іван **ЮЩУК**

Перший заступник
головного редактора
Ніна **ГНАТЮК**
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро **АНТОНЕНКО**
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія **СКРИННИК**
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина **ШЕВЧУК**

Відділ мови
Святослав **МІЗЕРНЮК**
279-39-55

Відділ просвітнянської роботи
Надія **КИР’ЯН**
270-55-57

Відділ коректури
Олена **ШУЛЬГА**
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина **ШЕВЧУК**
Олег **БЕССЬКИЙ**
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген **БУКЕТ**
279-39-55

Черговий редактор
Ніна **ГНАТЮК**

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301248
Наклад — 16800

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право

редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,27 грн.
на 3 місяці — 12,36 грн.
на 6 місяців — 23,42 грн.

